

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

1996
ОКТАБРИИН
10
Намарай дунда улаагшан
тахяа
нарын 28
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№194 (19534)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

ТУПИХА, ЗОБОХОДООП СУГЛАРЖА...

Репортаж

Уржадэр, октябриин 8-да, Улаан-Үдэ хотын Сөвөдүүдэй талмай дээрэ эрдэм хуралсалай, элүүрехамгаалгын болон соёлойэмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд хамтаржа, буналгаанай митинг үнгэргэбэ. Үдэрэй 1 сагта Правительствын байшангай урдатээ олонзон сугларанхай, микрофоноор хойно хойноһоо үгэ хэлэнэд:

—Бидэ, багшанар лэ, энэ байгаа обществоо өөдөн үргэжэ, саашань халгаа-хагуйн түлөө оролдоно гэшэбди. Теэд энэ засаг баригшадайнгаа урда салин хүрлёмнай түлэгты, үгэгты гэжэ хэды соо гуйха болонобиди?! ханаад үзйт, манай багшанарай дунда зэргын салин оройдоол 300-400 мянган түхэриг болодог, харин промышленнигуудайхи миллионһоо холо дээшэ. Олон үхибүүд хубсаһа хүнэргүй дээрэһээ гэртээ байна. Зариманиинь хэшээлэй үедэ харанхалжа унана. Саашаа юун болохонь гэшэб?!—гэжэ городой эрдэм хуралсалай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай түрүүлэгшэ Э.А. Бутакова хэлэбэ.

Буряад Республиканы медицинай үгэ болохо туйлдаа хүрөөд байна. Мүнөөдэрэй врачай үшэнтэниие эмнэхэ аргагүй болохыень өөһэдөө мэдэнэт. Нүрэй үедэ туберкулез, сифилис болон элдэбин халдабарита үшэнгүүд хүжэржэ ахилээ. Аяар май нараһаа салин хүлһээ абсагүй медигүүдэй байдал ямар гэжэ нананат? Манай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда наһа баралга

малтагшадта, энергетигүүдтэ салингыень түлэхэбди. Ерэхэ пятницын үдэр Лондонско кредит тухаймнай мэдэгдэхэ,— гэжэ хэлэхэдэнэ хүнүүд ехэл дураа гутажа, эндэ тэндэһээ хүжирэлдөөн, хашхаралдаан болоно: "Хаанабтэрэ Тайваньһаа асархан мүнгэншни?", "Маниие мэхэлээш! Бидэ дэмышамда үнэншэжэ, мэр болгообди!" гэнэн үгэнүүд дуулдана.

Митингдэ хабаадагшад Буряад Республикын бюджеттэ байһан халбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй резолюци баталан абаба.

Митинг дээрэ Загарайн, Кабанскын аймагуудай түлөөлэгшэд, БНЦ-гэй эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд болон бусад үгэхэлээ. Эндэ суглааршад урда жэлнүүдтэ багшаар ажаллаһан, мүнөө олзын хэрэг эрхилэгшэ болоһон В. В. Коногоровой үгэ хэлэхэдэ, анхаралтайгаар шагнаба. Тэрэ Буряад Республикын Президентые, Правительстве, Арадай Хуралые эрид шүүмжэлээ. "Бидэ өөһэдэн газарай гүн

Түгэсхэлдэнэ эрдэм хуралсалай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай рескомой түрүүлэгшэ А. У. Монголонов ноябриин 5-да Сөвөдүүдэй талмай дээрэ ехэ ябуулга (акци) эхилхэ гэжэ дуулгаба.

Галина ЗАНАЕВА.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Улаан-Үдэ - хотын багшанарай митингын үедэ; эрдэм хуралсалай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай рескомой түрүүлэгшэ А. У. Монголонов үгэ хэлэнэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

дундахи баялигтайбди, ехэ алтатайбди. Юундэ хамаг юумэмнай Москваһаа дулдыдаха болоо юм? Манай Президент шанга хүн байха ёһотой. Хараад үзйт, Ингушетиин Президент Аушев, Татарстанай Шаймиев гэгшэд бүхы асуудалаа өөһэдөө шийдхэжэ байдаг",—гэжэ тэрэнэй хэлэхэдэ, альга ташалган болоно.

Хүндэтэ уншагшад! "Буряад үнэн"

СОНИНОЙНГОО 1997 оной

Түрүүшын хахад жэлэй захил хэхээ шамдыт!

Почтын албан уншагшадтаймнай талые хаража, октябрь соо захигшадта соносхоһон 53040 түхэриг гаргашын сэнгэй орондо 47160 түхэриг тогтообо. Газетын хахад сэнтэй хамта 1997 оной түрүүшын хахад жэлдэ захилай сэн октябрыта иимэ байха:

Газетын сэн

1 нарын - 3150 түх.

3 нарын - 9450 түх.

6 нарын - 18900 түх.

Почтын сэн

+7860 түх. = 11010 түх.

+23580 түх. = 33030 түх.

+47160 түх. = 66060 түх.

Бусад зон (хотодо) газетын дүүрэн сэнгээр захиха:

1 нарын - 6300 түх. + 7860 түх. = 14160 түх.

3 нарын - 18900 түх. + 23580 түх. = 42480 түх.

6 нарын - 37800 түх. + 47160 түх. = 84960 түх.

Редакцида ерэжэ, 30 мянган түхэригөөр хахад жэлэй захил хэхэ аргатайт гэжэ дахин хануулая. Дайнай инвалидуудһаа 15 мянган түхэригөөр захил абтаха.

Хүндэтэ уншагшад! "Буряад үнэнөө"
хүнгэлэлтэтэй сэнгээр захихаяа шамдгалаа!

Редколлеги.

"Буряад үнэн"-97

ЭДЭБХИТЭЙГЭЭР ХАБААДАЛСАХАБДИ

нара, хахад жэлэй үнгэрхэ бүри юумэнэй үнэ сэн, газетын захилай сэнһые ургана. Салин хүлһэн саг соогоо түлэгдэнэгүй, хүдөөгэй зондо, багшанарта ороо хүндэ байдал тохёолдожол байна.

Үбгэд, хүгшэднай мүнөө аяар хоёр-гурба нараар шахуу гээгдэжэ пенсиеэ абана. Газарай ургаса, мяха, нү городто дүтэшые нютагуудай зоной худалдахан гайтай болонхой. Холынхид тухай хэлэлтэшыегүй. Тингэбэшые амиды хүн аргатай гэнэдэл, арга хургаа оложо, "Буряад үнэн" газетэдэ захил хэхэ уялгатайбди, ёһотойбди. Манай хургуулин багшанар 1997 оной захилда урда жэлнүүдтэ адли эдэбхитэйгээр хабаадалсаха байна. Энэ талаар зарим тэды ажалшые ябууланабди.

Юуб гэхэдэ, бидэ хургуулинуудай хүтэлбэрилэгшэд, багшанаршые үргэн арад зонойнгоо хуби залайда сэхэ хабаатай "Буряад үнэн" газетэдэ захил хэлгын үедэ энэнһээ бээ зайлуулангүй, али бүхы арга шадалаараа хабаадалсаха, оролсохо ёһотойбди. Манай хургуулин багшанар 1997 оной захилда урда жэлнүүдтэ адли эдэбхитэйгээр хабаадалсаха байна. Энэ талаар зарим тэды ажалшые ябууланабди.

Ю. Рабжинов,

Дэрэнэй дунда хургуулин директор,

Буряад Республикын хургуулинуудай габыята багша.

Хурамхаанай аймаг.

Россин Федерацийн Президентын Зарлиг

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ХҮНДЭТЭ ИЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОХО ТУХАЙ

Физкультура болон спорт хүгжөөлгэдэ габыятай байһанайнь түлөө "Россин Федерацийн физическэ культурын габыята хүдэлмэрилэгшэ" гэнэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгохо:

Федотов Павел Агафоновичто—Буряад Республикын Зүүн Сибириин гүрэнэй

технологическа университетэй физическэ культура болон спортын кафедрын багша.

Россин Федерацийн Президент
Б.Н.ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.

1996 оной сентябриин 12.

Ургаса хуряалга-96

ФОТОРЕПОРТАЖ

Зоной хэлсэдэг ёһотой алтан намарай шара набшын халуунай хаһа оронхой, үнгэрһэн зуние үшөө дахин хануулха гэнһэндэл һүүлшын дулаахан үдэрнүүд боложо байгаа һэн.

Хайшаашье харахада, Борьёогой баян талын, хада гүбээнүүдэй таряалан халюуран шарлаад, хуряагдаһан, хуряагдаагүйше таряан хуу чэгэл алтарма шаргал сагаан үнгэтэй. Һолоомоной бирагар олон бухалнуудые холоһоо харахада ямар нэгэ шэдигтэ гараар алтан шара хибэс дээгүүр мүнгэн тоборюулгануудые жэрылгэн, угалзатуулан нэхэжэрхиһэндэл үзэгдэнэ. Гансал энэ шаргал сагаан таряалангуудые хаха зүһэн хабхара паар эндэ тэндэ тэбхылдээд, зорюуга табиһан халаһанууд шэнгээр харагдаха юм.

Манай эндэ ябаһан үдэр совхоздо таряа хуряалга дүүргэгдэхэ тээшээ болонхой, һүүлшын хэдыхэн полинууд

хэлэнэ:

- Энээнһээ үшөө эртэ дүүргэхэ байгаабди. Жаа-жуу бороо ходо орожо хаатуулаа. Нүгөө талаараа манайдаш комбайн бүхэндэ аяар 480 гаран гектар таряан хүртэнэ. Тэрэ мүртөө комбайнууднай диилэнхидээ хуушан. Тиихэдэ 2000 үлүүтэй гектар ургасая амьярлан хадаа, хуряагаабди. Хэрбээ Красноярска заводто өһөдөө ошожо, комбайнуудтаа хэрэгтэй ременьнуудые, бага зэргэ бусад запас хэрэгсэлнүүдые асараагүй хаа, мэгдэхэл һэмди.

Саашань хуряалга дээрэ, онсо шалгарһан механизаторнуудая нэрлэхыень гуйбаб. Эндэ дүршэлтэй бэрхэ, олохон жэлдэ хуряалга дээрэ хүдэлжэ байһан комбайнернууд Михаил Леонтьевый, Сергей Протасовой, Виктор, Владимир Черкашовуудай (бригадирай хүбүүд) нэрэнүүд дурдагдаа. Эдэнэр булта 6500-6800 хүртээр центнер таряа сохёо. Таряа зөөдөг поезднуудай трактористнар Михаил Григорьев, Василий Тогошеев, Михаил Дроздов гэгшэд баһал магтаалтай һайн хүдэлөө гэнэ.

- Даб дээрэ мүрһөөнэй дүнгүүд үшөө хүсэд гаргагдаагүй байна. Хэнийн эрхимлээб гэжэ үшөө тодорхойлогдоогүй. Нэгэдэхи һуури эзэлһэн комбайнер мотоциклтан абаха юм. Саашань эзэлһэн һууриинь зэргээр телевизор, магнитофон гэхэ мэтэ үнэтэ бэлэгүүд олон хүндэ барюулагдаха даа. Комбайнер, тракторист бүхэн ажалай түлөөһэндэ мүнхөнөө гадна, 2-3 тонно таряа абаха ёһотой, - гэжэ директор хөөрөнэ.

Элбэг ехэ таряа абаха гээншэмнай урматай, аша олзотой, ажаллахадашье абьяас ехэгэй байнал даа. Бүхэли жэл соо хара хүлһээ гамнангүй, заримдаа үдэр һүниешье илгаагүй хүдэлжэ ургуулан таряаниинь аша үрээ яһаал харюулана.

Мүнөө Борьёогой совхоз 106 мянган центнер таряа абаад байхадаа, Эдэе хоолой федеральна жасын корпорациһаа урьһаар абаһан 1 миллиард үлүүтэй түхэрингэй үриие муцдаргагүй түлэхэ, ерэхэ жэлэйнгээ тарилгын үрһээ гүйсэд хааха, зондоошье хубааха хүдэлдэха ёһотой болос. Мүн 20 гара мянган хонидоо бусад малаа таряагаар ороһотого-сенажаар хүсэд хангаха аргатай.

М. НАМЖИЛОВ
Зэдүн аймаг.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Комбайнер Александр Булалогодов, тэрэнэй Михаил Костылевич; 2. Борьёогой совхозой директор П.И. Зайцев (зүүн гарһаа), ахмад агроном С. Ш. Ширеторов; 3. Байша оной баян ургаса.

С. БАЛДУЕВАЙ фот.

АЛТАН ТАРЯАНАЙ АБЬЯАС

- Манай ажахыда жэл бүхэндэ ургаса хуряалга-зөөлгын нимэ томодогдоһон отряд эмхидхэгдэдэг юм. Бүхы комбайнуудая, таряа зөөхэ, таряалангай холоомо хуряаха, газар хахалха тракторнуудая хамтаданабди. Энэ жэлдэ баһал бригадир Николай Викторович Черкасовай хүтэлбэрилгэ доро тус отрядта 16 комбайн, тэдээнһээ ороһоо зөөхэ К-700 түхэлэй 3 трактор болон бусад техникэ хүдэлгэгдэнэ. Харанагта, тэдэ ута прицепүүдтэй К-700 түхэлэй тракторнуудые. Тэдэниие бидэ "автопоезд" гэжэ нэрлэдэгбди. Ушарыньюб гэхэдэ, хоёр нимэ прицептэй трактор нэгэ доро II бункерай ороһоо абадаг гэхэ гү, али 20 тонно таряа шэрэжэ, тоогто абаашадаг. Тингэжэ эдэмнай нилээд олон

суглуулжа хүдэлгэхэдэ тэдээндо техническэ харууһа хэхэ, түлшээ, тоһоор хангаха, мүн механизаторнуудые эдээлүүлхөшье талаар таатай зохид, гаргашыень бага болгодог. Тээтэрэ ехэ бүүдхэтэй автомашинна халуун эдээ поли дээрэ комбайнернуудай хүдэлжэ байһан газарта сэхэ асаржа, хээрэнэ эдээлүүддэг юм. Энэнь агрегадуудые хаатуулангүй хүдэлгэхэ арга олгоно, - гэжэ Содном Жамбалович нэмэнэ.

- Энэ жэлдэ тапай совхоз хэр ехэ газарһаа, хэды шэнээн таряа абахань гээншэб? - гэжэ асуубаб.

- Урдань 7 мянга гаран гектарта таряа таридаг һэмди. Тэрэнээ зааха хороожо, байгша ондо 6100 гектарта шэниисэ, обёос, ешмээн, гэршүүхэ тариһан байгаабди. Даб дээрэ тооложо үзэхэдэ, тэндэхэмнай бүхыдөө 100 мянган центнер таряан абаха зэргэгтэй. Нүүдэй мэдээгээр 90 гара мянган центнер ороһон тоог дээрэ ороод байна. Тингэжэ үлэһэн полинуудай ургасын абахада 100 мянган центнертэ хүрэхэл ёһотой. Үнэндөө, бидэ энээнһээ үшөө ехэ таряа абаха аабзабди гэжэ һанаһан зомди. Тээд үнгэрөөшье зунай эхээр тохёолдоһон ган гасуур хараа түсэбыемнай зааха буруу һүргоо, - гэжэ ажамад агроном харюусана.

- Харахада таряанайтнай газар дан ехэ байнал даа. Совхозой түбһөө урагшаа аяар 20-30 модон газарта - Шога, Тасархай хүртээр ябахыда бүхы хада, гүбээнүүд хуутаряан. Иимэ ехэ ургасая яһала бараг хаһа саг соонь хуряагаа ха юмта, - гэхэдэмни, П.И. Зайцев иигэжэ

дээрэ комбайнууд хүдэлжэ байба.

Үндэрхэн гүбээгэй оройдо гарахадамнай, доро хотогор соо үргэхэн таряалангай шэниисые арбаад комбайн хаха эсхэжэ оронхой, хойно хойноһоо һубарилдан, нэгэ загуунаа тойро тойроһоор үнишье болоогүй байтар нилээд бага болгоод байгаа бэлэй. Хойноо унжагар ута хоёр тэргэ-прицеп шаттагалһан К-700 түхэлэй тракторнууд баһал комбайнуудһаа холо ошоногүй. Эдэ бүхы трактор, машинануудай зэргэ хүнхинэлдэн, хүүелдэн, заримдаа хара угаа бааюулан ябахадань, эдэмнай ямар нэгэ байлдаанда ороһон адар томо машинанууд гүгэхээр. Юрэдөөл, ёһотойл эршэтэй халуун хүдэлмэри ойро зуурашье амханайгүй. Алтан таряанай абьяас яһала мэдэгдэнэ.

Борьёогой совхозой директор, бүхы һаһаараа гэхээр таряан ажалтай холбоотой П. И. Зайцев, ажахын ахмад

агроном С. Ж. Ширеторов гэгшэдтэй эдэ бүгэдые добын оройһоо урмашан хаража байгаа һэмди. Тингэхэ зуураа таряа хуряалга тухай хөөрөлдэнэбди.

автомашинна ороһоо зөөлгөһөө сүлөөлжэ, горитой бензиншье алмажа үгэнэ, - гэжэ Пётр Иванович хэлэнэ.

- Хоёрдохёор, бүхы комбайнуудые нэгэ газарта

ХЭЗЭЭ ХЭЗЭЭНЭЙХИНЭЭ ЕХЭЭР

Мүнөө жэлдэ манай "Бэхи ажал" гэлһэн таряашада ажахын үбһэншэд хэзээ хэзээнэйхиһээ ехээр үбһэ бэлэдхэхэ абаба. Юуб гэхэдэ, Үдэ голһоо холо бэштэ оршодог Мухаг Нурта урдынхи жэлүүдтэ орходоо һайн шанартай 2 дахы ехэ үбһэн һүрилэгдөө.

Ерэхэ жэлэйнгээ үбэлжэлгэдэ эбэртэ бодо малда 2000 центнер үбһэн хүрэхөөр хараалагдана. Тиимэһээ бидэ суглуулһан үбһэнэйнгөө 1000 центнерые худаадаа аргатайбди.

Лубсан ХЫШЕКТУЕВ
механизатор

Асагаг тосхон.

Үндээн соёлой онсо өөрын түхэл маягтайгаар хүгжэхэд, түрэл хэлэнэй үүргэнь юунтэйшье сасуулашагүй юм. Буряад арадаа Үндээн хуулитай, бээ даанхай бүрин эрхэтэй гүрэн болгожо шадаабди гэжэ эхээр омогорхонгүйгоор, тэрэ хуулингаа үрхэжэ статъя соо сонсохгодоһон буряад хэлье үрэнэй хэлэн болгохо гэнэн хуулиие бодотоор бэлүүлжэ захалха саг тулажа одоол ерэнхэй.

Буряад Республикын нүүлшын Конституцийн аргаар гурбан жэл болохонь. Энэ үе соо түрэл хэлээ нэргээх, мэдэдэг, сэгнэдэг болохо талаар ята бэшэ юумэн хэгдэжэ байнхай. Тэрэмнай ашагшадта мэдээжэ юм бээ.

Олон үгэ дэлгэхэ гэшэ охорхон ухаанай шэнжэ гээдэг. Автономито республика болохоһоо түүншье, удаань совет засагай жэлүүдтэшье, эсгэ ороноо хамгаалгын дайнай дүүрэтэр хүдоо ашагшадта, ехэнхи зонойнь буряадууд байһан колхозуудта, сомоной зүблэлүүдтэ албанай хэрэг түрэлбэрилгэ хуушан монголоор, лагаар, буряад

монголоор үзэгтэ хүсэд ороодүй байтараа латада ороо бэлэйб. Лата дээрэ тордиһогүйгөөр бэшэдэг, уншадаг болоод байтарнай мүнөөнэй бэшэгтэ - кириллицэдэ орохо захиралта гаража, намһаа аха зоной тэрэ үзэгтэ нуража үрдеэгүй байтарнын, дайн болоод, кириллицэдэ оролгон орхигдошоо бэлэй. Дайнай нүүлээр дүшоод оной эсэс багта ехэ наһатаниис шэнэ үзэгдэдэ - кириллицэдэ нургаха тушаа ханаархаад, үрэ дүнгүйгөөр орхижорхёо хэн. Тиигэжэ латада, хууша монголоор нураһан нилээд олон буряадууд нургуулинуудта мүнөө үзэгдэдэг үзэг бэшэгтэ нурангүй үлэшоо хэн. Жэжэ колхозуудые томо болгохо үеэр ажалша олон коллективүүд олон яһатанһаа бүридэнхэй болошоо хэн. Хэрэг хүтэлбэрилгэ, суглаа хурал шада яда ород дээрэ үнгэргэгдэдэг болошоо. Тиигэ тиигэһээр буряад түрэл хэлэмнай албанай газарһаа түригдэшөө бэлэй.

Засагай газарһаа тусгаар тогтоол, зарлиг хүлээнгүйгөөр өөһэдөөл, шотаг-шотагтаа үүсхэл

Буряад ороной арадуудай съездые угтуулан

ЗАРЛИГАЙ БУУХЫЕ ХҮЛЕЭНГҮЙ...

хэлэн дээрэ ябуулагдадаг байһан юм. Албанай хэрэг хүтэлбэрилгэ, ородоор хэлэбэл, "делопроизводство" буряадаар ябуулдаг дүршэл бэл юм. Гансал бухгалтерийн дансанууд лэ ород дээрэ хэгдэдэг хэн. Сомон зүблэлэй, элдэб суглаануудай протоколнуудые, тогтоолнуудые буряадаар нэгэнтэ бэшэ бэшэһэн байһаб. Ямаршье суглаан колхозой правленийн заседаниһаа эхилээд, хамтын суглаан буряад хэлэн дээрэ үнгэрдэг бэлэй.

Үнхэн саг соо Яруунын аймагай Молотовой нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшээр удаан ябаһан, мэдээжэ эмхидхэгшэ, эсээн гомүүжүүлэгшэ Р.Ц. Банзарон ямар зохидоор, хөөр буряад хэлэн дээрэ элдэхэл хэдэг, үгэ хэлэдэг байгааб даа! Обкомой, областной нартийна конференцийн өндөр дээрэһээшье Р.Ц. Банзароной буряадаараа үгэ хэлэжэ байхые нэгэнтэ бэшэ дуулаһан байнаб.

Ябан ябатараа буряад хэлэнэймнай түригдэ түригдэхөөр хосорхын туйлда хүрэхөө наа, хэн эмхэтэйб? Ухи хүггэдэ хара баһаһаань түрэл хэлэндэ нургаагүй, нургаха гэжэ оролдоошьегүй эхэ, эсэгэнэр эмхэтэйбди.

Хото городуудай хүгжэлтэ, хүн зоной олоороо эвэдэг, байрала нэлгэдэг бололго, олон үндэһэтэнэй худалһан, промышленностин хүгжэлтэ богонёор хэлэхэдэ, хоридохи зуунай онсо илгаатайгаар, манша түргэнөөр обществын хубилан хүгжэлтэ... Эдэ бүгдэ олон зоной байдалые интернациональна шэнжэтэй болгоо. Буруугай бэлшээрнхэ тардаггүй, боро хүтэл дабадаггүй хүнүүд мүнөө өдөхогүй. Энэ дабхиса бүхы зоной дабан гараха, хүгжэхэ зам. Ажахын экономикын хүгжэлтэ тэрэниие баадхана.

Обществын хүгжэлтын энэ объективнэ боломжонуудай хажуугаар хэдэн субъективнэ ушарланууд буряад арадай болбосорон хүгжэхэ замда тудалдажа, түрэл хэлэнэймнай хүгжэхэдэ, түбэг тойбо татаһан байдаг. Тэдэ юунүүд бэ гэжэ харада үзэлши.

Олон зуун жэлэй саада тээ монголшуудай үзэгдэдэг болоһон хуушан монгол үзэг бэшэгтэ нургаха ехэ орёо. Нэгэдэхи класста ороод, хахад жэл соо "Абида мал адуулна" гэжэ хуушан

гарган, бүхы данса саарһаа буряад хэлэн дээрэ ябуулжа захалал гээд дурадханаб. Буряад Республикын Арадай Хуралай абадаг хуулинуудай проектинүүдые ород, буряад хэлэнүүд дээрэ нэгэ доро бэлдэдэг болоёл. Энэ хоёрдохи дурадхални. Илангаяа городуудта, районой түбүүдтэ, тосхонуудта ажаһуудаг буряад зон гэр бүлэ соогоо, өөһэд хоорондоо түрэлхи хэлээрээ зугаадаг болоёл. Ухибүүднай ород хэлэндэ ябууд нурахал. Айлта одоо байхагүй.

Хяагтын аймагай Алтай шотагта, Яруунын аймагай Эгэтын Адагта, мүн бусадшье шотагуудта арадайнгаа хуушанай найхан сэдхэл бадарууддаг, найн хэрэгүүдтэ зоригжууддаг ёһо заншалануудые шотагай сэхээтэнэй үүсхэлээр, өөһэдынгоо ханаагаар хэнэйшье захиралта заабариггүйгоор нэргээжэ байнхай гэжэ дуулахадаа, үнэн зүрхэнһөө баярладагбди. Сэлэнгын аймагай Ноёхондо, Яруунын аймагай Нарһатада, мүн ондоо тээгүүршье буряад хүнэй мордоходо, архи хундагалһаа болонхой гээд дуулахада, баһал найшаамаар байдаг. Үрмэ тоһоёо, сагаан эдегээ элбэгээр табяад, наһан бологшын хойтын харгые сэхэлдюулэн маани, мэгзэм уншажа ябахын "гоиорар" болгон саарһан мүнгэ шадал зэргэ соогоо буянда ергэшэдтэ барюулаад, найрса сангарил хээд, гарахада найхан, мордогшодо туһа, юрөөл болохо бэшэ аба даа.

"Россин Федерацийн үндэһэ яһатанай гүрэнэй политика тухай тухайламжа" байгша оной июнийн 15-да Президент Б.Н. Ельцинтэй зарлигаар баталагдаа, үндэһэн соёл хүгжөөхэ шэнэ хуули баталагдаа. нургуули, эрдэм нуралсал хүгжөөхэ тушаа шэнэ хуули Буряад Республикын Арадай Хурал мэнэ найхан баталжа абаа. Саг гэшэ саглашагүй түргэнөөр ябажал байна. Түрэл хэлээ эсэслэн мартажархёодүй дээрээ заншал болонхой элдэб ерүүл, няаданхай юумэнүүдые хюһажа хаяад, дороһоо эхилэн түрэл хэлээ нэргээн хүгжөөөл.

СОДНОМ-ДОРЖО БАДМАЕВ,
БГУ-гай багша, Буряад Республикын габыата юрист.

ФЛОТ - МАНАЙ ОМОГОРХОЛ
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ А. В. ПОТАПОВТА, УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН БА РЕСПУБЛИКЫН РАЙОНУУДАЙ ЗАХИРГААНУУДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭДТЭ, БУРЯАД ОРОНОЙ АЖАҢУУГШАДТА, ЭМХИ БОЛОН ПРЕДПРИЯТИНУУДАТ, ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДТЭ

Байгша оной октябрь соо манай гүрэн Россин флотой 300 жэлэй ойн баярые тэмдэглэхэ. Энэ үйлэ хэрэгтэй дашарамдуулан, дүрбэн нарын туршада сэрэгэй 8 корабль барижа дүүргэхын тула Бүхэроссин хэмжээндэ мүнгэн зөөри суглуулга үнгэргэгдэнэ.

Россин 59 регионуудай эрхэтэд болон эмхи зургаанууд энэ хэрэгтэ мүнгэ зөөри оруулаа. Москва, Курск, Казань, Сочи, Воронеж хотонуудай, Московско областиин эрхэтэд Россин Федерацийн Заһаһа олзборилгын талаар комитедэй эмхи зургаанууд, сэрэгэй-уһандалайн флотой ветеранууд корабльнуудые барижа дүүргэлгэдэ эдэбхитэйгээр мүнгэ зөөри оруулна. Хилэ сахидаг 2 кораблейн барилга түгэсхэлгэдэ 10 миллиард түхэриг оруулһан Ханты-Мансийска автономно округой губернаторта, ажаһуугшадта энэ хэмжээ ябуулгын эмхидхэлшэд илангаяа баяртай.

Корабльнуудые барилгые түгэсхэхэ, Россин флотой 300 жэлэй түүхэтэ ойн баярые нэрэтэй түрэтэйгөөр угтахэ бүхэроссин хэрэгтэ туһа хүргэхые гуйнаб.

С. САМОЙЛОВ,
Россин Федерацийн Президентын территориальна управлениин начальник.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ
БУРЯАДАЙ ГҮРЭНЭЙ УНИВЕРСИТЕДЫЕ ХҮГЖӨӨХЭ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал иигэжэ **тогтооно:**

1. Буряадай гүрэнэй университетэй хүгжэлтын программые дүүргэлгын ябаса тухай Буряадай гүрэнэй университетэй ректор С.В. Калмыковой мэдээсэлые хараада абаха.
2. Буряадай гүрэнэй университетэй 2000 он болотор хүгжэлтын программые Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын федеральна программада оруулхыень Буряад Республикын Правительствата дурадхана.
3. Республикын Финансын министрствэтэй хамта Буряад Республикын Правительствата, Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогой, финансын болон банкнуудай талаар комитедтэ 1997 ба удаадахи жэлнүүдтэ республиканска бюджеттэ Буряадай гүрэнэй университетэй 2000 он болоторхи хүгжэлтын программые мүнгэ зөөрээр һомолхо дурадхалнуудые харажэ үзэхэ хэрэг дурадхана.
4. Эрдэм-шэнжэлгын, нуралсалай хүдэлмэрийн талаар болон мэргэжэлтэдые бэлдэхэ, тэрэ тоодо нуралсалай шатые эмхидхэлгэдэ, талаан бэлигтэй залуушуулые бэдэрхэ, шэлэн абаха, нургаха, дэмжэхэ хэрэгтэнь туһалха зорилготойгоор республикын дээдэ эрдэмэй, дунда тусхай мэргэжэлэй, эхин мэргэжэлэй болон юрэнхы болон эрдэмэй эмхи зургаануудтай харилсаа холбоогоо үргэдхэхыень Буряадай гүрэнэй университетэй эрдэмтэдэй советтэ дурадхана.

Тус тогтоолой дүүргэлтын хойноһоо хиналта бэлүүлхыень Буряад Республикын Арадай Хуралай социальна политикын талаар комитедтэ даалгаха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И. СЕМЁНОВ

Улаан-Үдэ хото.
1996 оной сентябрийн 25.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ТҮЛЭБЭЛ НАЙН, ХАРИН ТҮЛӨӨГҮЙ НАА...

Намарай ольбон буужа, үглөөгүүр абаа хүйтэн байдаг болоо. Эртэ түлөөгүүр гэрнээ гаража, автобусой буудал руу алхалаш. Үдэр бүри эндэ тулаздаг зоноо хаража, "хамтын гү, али тэнса үмсын" гэжэ наһан, хада тээһээ бууха автобусоо шэртэн хүлээхэш. Хамтын наа, гүрэнэй "баарһан" автобуснай углууһаа бултайгаадлэ ерэхэ. Баяртөө хада тээшэ гарахадаа, автобусоор дүүрэн зонтой, хара угаа буулгаадлэ, арай шамай хада дабаха. Автобус соо үнөөхил үдэр бүрийн аялалта "зүжэг найруулагдаха". Заабол

ямар нэгэ хүн биледэй мүнгэгүй, түлэхэ аргагүй байха. Урдандаа шалгадаг эхэнэрнүүднай сэдхэлээрээ найн байдаг юм хэн гү, али дээрэһэнь хиналта шанга бэшэ байгаа юм гү, тиигэд гээд орхидог хэн. Харин мүнөө 3 дахин хонхо дарахадань, жолоошон автобусоо тогтоодог болонхой. "Харгын түлбэри үгөөгүй хаань, саашаа ябахагүйбди" гэжэ контролёр хэлэхэ юм. 10 минута шахуу контролёр бусад зонтой аймшагтайгаар хэрэлдэхэ даа. Биледгүй хүн абагүй зогсохо. Һанаад үзэхэдэ, тэрэнииншье, эдэнииншье хайратай, ойлгохоор гэшэ

ааб даа. Салингаа абадаггүй хүндэ хаанаһаа мүнгэн байхаб, ажалдаа ошохын тула харгын мүнгэн байхагүй. Теэд баһал нүгөөдыень ойлгохоор. Бултыень хайрла хайрлаһаар, гарзада орохо болоно бшуу. Хайшан гэхэбши, теэд кондукторнай диалэжэл халаха. Автобусоо буулгаха эрхэ кондукторта байдаг юм гү, али үгы гү, би мэдэнгүйб. Энэ талаар хубилалта хэхээр бэшэ юм гү? Кондукторай ажал хэды хүндэ гэшэб? Гүрэнэйнгөө автобусой ерээгүй хаань, харгыда зогсоһон хүн бүхэнэй энэ үдэрэй хуби заяан өөрын талаанһаа болохо. 2

тоогой нүүлээр гурбан поль һубарюулан сонсохолтой коммерческэ автобусууд ерэхэл, үнгэржэл байха. нарын хэдэн үдэр нимэ автобусто һуужа, сэнгэхэбши? Саашадаа үнөөхил шарахан "гармошка" автобусоо үни удаан хүлээхэш. Хариин дилэнхи гүрэнүүдтэ ниитын транспорт соо нэгэ хэдхэн, үсөөхэн хүн ябадаг, бэшэн булта үмсын, прокадай, урьһаламжаар абаһан машинануудаар ябадаг гэлсэнэ. Тиймэ байдал минии зүүдэндэминшье харагдахагүйл хан даа...
Е. ЦЫБЕНОВА.

КОНСТАНТИН Федорович Голстунский, Россин эгээн мэдээж монголхо эрдэмтэдэй нэгэн, 1831 оной июнийн 2-то Нижегородско губернийн Васильсурск хотодо түрэнэн юм. Казанийн 1-дэхи гимназида хүмүүжүүлэгдэхэдээ, 4-дэхи классаа профессор А. В. Поповой, мүн лама Галсан Гомбоевой хүтэлбэри доро монгол хэлэ шудалхан байна. 1849 ондо гимназия мүнгэн медальтайгаар дүүргээ. Удаань Казанийн университетэдэй түүхын хэлэ бэшэгэй факультэдэй Зүүн зүгэй таһагта хураха үедөө, монгол, хальмаг болон ланза хэлэ гүнзэгыгөөр шудалаа хэн. 1853 ондо университетээ эрдэмэй кандидат нэрэ зэргэтэй дүүргэбэ. Тийхэдээ "Зонховын ажал ябуулга тухай" найруулга бэшээд, алтан медальда хүртээн юм.

Казанийн 1-дэхи гимназида монгол хэлэ заагаа. 1850-яад онуудай тэнгээр Казанийн университетэдэ Зүүн зүгэй таһаг хаагдажа, Петербург зөөгөө. 1854 оной октябрин 22-ой Сенадай зарлигаар Казанийн 1-дэхи гимназидаһе Зүүн зүгэй хэлэнүүд заагдахыа болион юм. Харин Петербургын университетэдэй Зүүн зүгэй факультэдэй кафедрануудта багшанар дуталдажа байгаа, 1855 оной июлийн 7-до К. Ф. Голстунский Петербургын университетэдэ монгол хэлэнэй кафедрада адъюнктын тушаалда абтаа хэн. 1860 ондо профессор А. В. Поповой ондоо тушаалда томилогдоһон ушараар К. Ф. Голстунский экстраординарна профессорэй тушаалда дэбжүүлэгдэбэ. Уданшьегүй габыата ординарна профессорэй тушаалтай болоо. Иигэжэ, 44 жэлэй туршада, 1899 он болотор профессор К. Ф. Голстунский Санкт-Петербургын университетэдэй Зүүн зүгэй факультэдэ хүдэлхэн түүхэтэй.

Эрдэм-шэнжэлгын болон багшын ажаябуулгада тэрэ хальмаг хэлэ шудалаагада ехэ анхарад хандуулаша, хэн. Хальмаг нуурин тосхонуудаар ганса тусхай командировконуудта бэшэ, мүн амаралтын үедэһе оюутадтайга, гансаарашые ходо ябадаг бэлэй. Урданай гар бэшэгүүдые, ксилографуудые суглуулдаг хэн. Хальмагуудай "Жангар", Гэсэр-хаан тухай үлгэрэй хальмаг халаа, Убаша-хун-тайжын түүхэ, "Ульгэрын ном" болон бусад олон үнэтэй сэнтэй урданай номууд, түүхэ бэшэгүүдые асарханиинь, мүнөө хүртээр Санкт-Петербургын университетэдэй Зүүн зүгэй факультэдэй жасада гамтайгаар хадагалагдадаг юм. 1860 ондо ород-хальмаг толи, 1864 ондо хальмаг хрестомати, мүн хальмаг онтохонуудые литографийн аргаар хэблэн гаргаа бэлэй.

Хэшээлнүүдтэ монгол, хальмаг болон бусад монгол хэлэнүүдэй грамматикые зэргэсүүлэн заадаг хэн. Тэрэ үедэ монгол хэлэ шудалхан оюутад гол түлэб О. М. Ковалевскийн болон А. В. Поповой хрестоматинуудые, Санаан Сэсэнэй түүхэ бэшэгы (И. Я. Шмидтын хэблэхэн) хэрэглэдэг, харин хальмаг хэлээр "Жангарые", Убаша-хун-тайжын түүхые, хальмаг онтохон болон оньһон үгэнүүдэй суглуулбарие хэрэглэн шудалдаг байгаа бшуу.

"Жангарай" бүхы халаануудые, ондо ондоо вариантуудые суглуулха, бэшэжэ абаха хэрэгтэ Константин Федорович Голстунский өөрынгөө горитой хубита оруулхан гэшэ. Тэрэнэй шухала үүргые шабинь, нүүлэй үеыншье эрдэмтэд үндэрөөр сэгнэдэг юм. 1864-65 оной хуралсалай жэлдэ К. Ф. Голстунскийн дурадхалаар хитад-манжуур-монгол таһаг нээгдэ хэн. Энээнэй ашаар урид 5 хүн монгол хэлэ шудалдаг хаа, 10-15 оюутад эндэ хурадаг болоо бэлэй. 1863 ондо абтаһан университетэдэй Устав Зүүн зүгэй факультэдэй байгуулалтые зарим тэды хубилгаа. Ланза хэлэ бэшэгэй болон Зүүн зүгэй түүхын шэнэ кафедранууд бий болгогдобо. Монгол болон хальмаг хэлэ бэшэгэй кафедрада монгол хэлэ, литературын түүхэ, хальмаг болон буряад

хэлэнүүдые гүнзэгыгөөр шудалдаг байгаа. 1873 онһоо хальмаг хэлэ шудалалгын сэг нэмээгдэ. Энэ ехэ хэрэгые кафедрые хүтэлбэрилэгшэ К. Ф. Голстунский бэе дээрээ дааж абаһан юм. Энээнһээ гадна аяар 29 жэлэй туршада тэрэ факультэдэй секретариин үүргэ дүүргэгшэ хэн.

Хуушан монголоор хэдэн грамматика, хрестомати, толинуудые зохёоходо ехээр нүүлөөлхэн, дэмжэһэн байгаа. Хальмаг хэлэ шудалхада хэрэгтэй номууд тэрэнэй үүсхэлээр бүридхэгдэн

Ойрад хэлэн дээрэхи анханайн текстые тон дүтэрхыгөөр оршуулжа шадашые наань, зарим тэды алдуунуудай, дугуудануудай байһые эрдэмтэд С. Д. Дыдыков, М. И. Гольман зааһан юм. Харин Б. Лауфер энэ оршуулгые тон үндэрөөр сэгнэһэн байха. Академик Б. Я. Владимирцов баһал шүүмжэлээ хэн. Энэнь буруу гэжэ данагдана. Манай ханамжаар, тэрэ үеын оршуулгын, эрдэм-шэнжэлгын ажалай хэмжэе хараада абаха, мүн урда үеын шэнжэлэгшэдтэ орходоо хэр зэргын шэнэ юумэ

нэрэ зиндаатай болоо хэн. 1890-ээд онуудта шабинь байһан В. Л. Котвич иигэжэ дурсадаг бэлэй: "1891 ондо университетэдэ хуража эхилхэдэм, Монголые шэн жэлэлгын эрдэмүүдые мэдээжэ профессорнууд К. Ф. Голстунский, А. М. Позднеев заадаг байгаа. Профессор Голстунский, тэрэ үедэ үндэр наһатайшые хаа, хүл хүнгэн хүн хэн.

Хальмаг хэлэ заахадаа, арадай онгохонууд, түүхэ тухай, 1640 оной хуулинууд (уложени) тушаа ехэ хонирхолтойгоор хөөрөгшэ хэн. Гайхамшагта

МОНГОЛ УГСААТА АРАДУУДАЙ ОЮУН БЭЛИГЫЕ ШЭНЖЭЛЭГШЭД

ПРОФЕССОР К. Ф. ГОЛСТУНСКИЙ

1992 оной январь-сентябрь һарануудта Монгол орон, тэрэнэй түүхэ, монголшууд ба монгол туургата арадуудай хэлэ, уран зохёол болон хуудал байдалые шэнжэлхэн ород гүрэнэй эрдэмтэд тухай дэлгэрэнгы статьянуудые мэдээжэ эрдэмтэн, РАН-ай Сибириин таһагай гэшүүн-корреспондент Д. Б. Улымжиев толилуулаа бэлэй. Тэдэ эрдэмтэд Казань хотодо хураһан, хүдэлхэн тула энэ хотын түлөөлэгшэд

байгаа. Мүнөө профессор Д. Улымжиев Петербургда далижаһан элитэ эрдэмтэд, профессорнууд К. Голстунский, А. Позднеев, В. Котвич, А. Руднев, Б. Владимирцов болон бусад тухай статьянуудые бэшэнхэй. Эдэ томо эрдэмтэдэй монгол угсаата арадуудай оюун бэлигые шэнжэлгэдэ оруулхан хубитатай уншагшадаа танилсуулнабди.

зохёогдоо. Монгол болон хальмаг хэлэ теоретическэ талаһаа, уран найханай болон түүхын зохёолнуудые шудалхаһаа гадуур ярянайн хэлэндэ хургахын тула монгол угсаатаные урижа, практика хэшээлнүүдые үнгэргэдэг заншалтай хэн.

Багшын болон кафедрые хүтэлбэрилэгшын ажалһаа гадуур эрдэм-шэнжэлгын ехэ ажал бэлүүлдэг байгаа. Эгээн томо эрдэмтэ бүтээлын гэхэдэ, гурбан боти "Монгол-ород толи" мүн болоно. Хэлэ, аман зохёол шэнжэлхэнэ гадна түүхын болон хуули ёһоний, этнографийн ба шажан мургэлэй асуудалнуудые шэнжэлэгшэ хэн.

1640 оной ойрад монгол хуулинууд, Галдан-хун-тайжын нэмэлтэ зарлигууд, Волго шадарай хальмагуудта Дондок-Даша хаанай зонхилолгын үедэ табигдаһан хуулинууд гэнэн гүнзэгы шэнжэлэгшэ хэдэн жэл соо ябуулхан байна. Энэ номын Санкт-Петербургда 1880 ондо хэблэгдэ. 1640 оной ойрад-монголой "Их Цааз" гэнэн гайхамшагта хуулинуудай суглуулбари (уложени) Халха-Монголой болон Джунгариин монголшуудай түүхын үнэтэй шухаг бүтээл юм. Академик Б. Я. Владимирцов энэ зохёолые ехэ үндэрөөр сэгнэһэн байна.

1880 онһоо урид энэ зохёолой үндэһэн, бодото текст олоодуй байгаа, тиймэнээ Паласай (1776 он), Леонтовичой (1879 он) оршуулгануудай шанарые сэгнэхэн хүшэр хэн. Харин К. Ф. Голстунский хальмаг арадай ахамад харгалзалагша К. И. Костенковой аша туһаар 1640 оной хуулинуудай бодото текст оложо шадаһан юм. Эдэ хуулинууд Хойто Монголодо, Джунгарида, Хүхэ-Нуурта хүсэндөө байхаһаа гадна, мүн Волго шадарай хальмагуудай дунда дэлгэрхэн түүхэтэй. 1640 оной сентябрь соо Халхын болон Джунгариин ноёд хайд ехэ хуралдаа үнгэргэхэдөө, монголнууд болон ойрадууд "хёмороо зүришэлдөөгөө мартажа, һанал хүсэлөө нэгэдүүлхэ" гэнэн түүхэтэ шийдхэбэри абаһан гэшэ. "Тансал бидэ бэлэ, мүн манай ури саданар үеһөө үедэ энэ шийдхэбэриемнай хуули-та ёһоор бэлүүлжэ, энэ тангаригыемнай сахижа ябах" гэжэ тангариглаһан байха юм. Эдэ хуулинууд анхан монгол хэлээр, монгол үзэг бэшгээр бэшэгдэһэн гэшэ. Ойрад-монголшуудай үзэг бэшэгые 1648 ондо Заяа Пандита зохёонхон гэшэ аабза. Тэрэ хуулинуудые оршуулхын тула К. Ф. Голстунский айхабтар ехэ ажал хэһэн юм.

олоһон, бүтээһэн ушарые зэргэсүүлэн, сэгнэхэ хэрэгтэй. Тийгэжэ шүүмжэлхэдэ, К. Ф. Голстунский энэ зохёолоо юрэл оршуулаа бэшэ, харин хэлэнэй талаар ехэ ажал хэһэн гэжэ гэршэлнэ. Жэшээлхэдэ, дэлгэрэнгыгээр үгтэһэн ажаглалтанууд соогоо автор айхабтар үргэн хэмжээнэй тоо, баримтанууд, түүхын үйлэ хэрэгүүд, түүхэтэ нюурнууд тухай тодорхой гэгшээр бэшэнэ. Мэдээсэлэй талаар тон байн удха шанартай ажаглалтануудыен тэмдэглэнгүй орхихын аргагүй. Энэ бүтээлэйнгээ үндэһөөр 1880 ондо докторско диссертаци хамгаалаад, университетэдэ ажалаа үргэлжэлүүлээ хэн. 1882-83 хуралсалай жэлһээ К. Ф. Голстунский монгол хэлэ бэшэгтэй түүхээр лекцинуудые уншадаг болобо. Уйгар-монголой түүхэ бэшгүүд, буддын шажанай хургаал, мүн энэ ушараар "Ганжуур" болон "Данжуурай" номуудые шудалхада туһатай ажаглалтанууд, эхэ монгол хэлэнэй халаанууд - эдэ бүгэдые профессор Голстунский оюутадта дамжуулдаг бэлэй.

Иймэ бэрхэ багшын шабинар сооһоо олон мэдээжэ эрдэмтэд урган гараа. Жэшэни, А. М. Позднеев, В. Л. Котвич, А. Д. Руднев, Г. Ц. Цыбиков болон бусад.

Россин Географическа бүлгэмэй Монголодо экспедици түхөөрхэдэнь, профессор Голстунский Позднеев шабиняа тэрэнэй бүридэлдэ оруулхан гэшэ. һүүдэнь А. М. Позднеев "Түбэдэй түүхын материалнууд" гэнэн ном бэшэжэ, монгол хэлэ бэшэгтэй эрдэмэй кандидадай

"Джангар" тухай тэрээнһээлтон түрүүшынхиеэ дуулаһан гэшэбди. 1899 ондо тус университетэдэй Зүүн зүгэй факультедые алтан медальтайгаар дүүргэһэн Гомбожаб Цыбиков профессор Голстунскида монгол болон хальмаг хэлэ заалһан байна.

Эрдэмтын ажалай манлай болоһон ехэ бүтээлын гурбан боти "Монгол-ород толи" юм. Энэ бүтээлэйнгээ урид хэлэгдэхэ үгэ соо К. Ф. Голстунский оорынгөө багшанар, монголхо эрдэмтэдэй Казанийн хургуулийн түлөөлэгшэд болохо профессорнууд О. М. Ковалевские, А. В. Поповые, мүн А. А. Бобровниковые багшай үгэнүүдээр, тон дулаангаар дурсан бэшэһэн байдаг.

1899 оной июнийн 22-то, эрдэмтэ ехэ ажалаа дүүргэжэ үрдингүй, наһа бараа бэлэй. А. Д. Руднев шабинь багшынгаа захяа дүүргэжэ, 1901 ондо "Императорска Санкт-Петербургын университетэдэй профессор К. Ф. Голстунский наһа бараһанайн һүүлээр монгол-ород толидонь нэмэлтэнүүд" гэнэн ном хэблүүлээ хэн. Элитэ эрдэмтын суглуулжа, бүридхэжэ бэлдэһэн бүхы тэмдэглэлнүүд, гар бэшгүүд эндэ согсологдоһон байна.

Бүхы наһаараа, бүтээһэн ажал хэрэгээрэ профессор К. Ф. Голстунский монгол хэлэ бэшэг, түүхэ шудалаагада гүнзэгы мур саһаа үлөөһэн алдартай.

Д. УЛЫМЖИЕВ, профессор, эрдэмэй ба искусствын Петровско академийн академик, түүхын эрдэмэй доктор.

НЭМЭЛТЭ ГАРГАШАНУУДЫЕ ТЭХЭРЮУЛХЭ

"Байгал нуур хамгаалха зонодо ородог ажаמידарал хангадаг объектнуудые, бюджет-нэ эмхинүүдые ба албан зургаануудые хангалтатай, республикын дэбисхэрэй зарим хубие хойто зүгэй районуудтай адлидхалгатай холбоотой нэмэлтэ гаргашануудые тэхэрюулхэ хэмжээнүүд тухай" тогтоол Буряад Республикын Правительствоо баталан абаба.

"Хойто зүгэй районуудта ба БАМ-ай зонодо адлидхалгатай Буряад Республикын дэбисхэрэй түлөөлгэнүүдые социально-экономическа хүгжэлтын талаар илган тодорүүлха хэмжээнүүд тухай Россин Федерациин Правительствоын ба Буряад Республикын Правительствоын хоорондохи хэлсээ бэлүүлхэ хэмжээнүүд тухай", "Байгал шадарай газарта экономическа ажал ябуулгын гуримуудые тогтоохо талаар түлөөлгэнүүдые илган тодорүүлха тухай Россин Федерациин Правительствоын ба Буряад Республикын Правительствоын хоорондохи хэлсээ бэлүүлхэ талаар хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Правительствоын тогтоолнуудые бэлүүлхын тула республикын Правительствоо ажаמידаралай объектнуудые, мүн ажал ябуулгадань хэрэгтэй нэмэлтэ гаргашануудые тодорхойлобо.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствоын хэблэлэй албан.

ФОТОЖУРНАЛИСТЫН АРХИВҺАА: Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай коллективтэй уулзалгын үедэ. Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Ехэ аюултай үбшэ хабшантай тэмсэлдэ зарим зон бүхы наһаа, шадабария зориулжа, медсестранууд, ширнүүд болон медицинн үбшэ мэргэжэлтэд хүдэлдэг. Тимэ хүнүүдэй нэгэн болохо Антонида Баировна Базарон Хэжэнгын түбэй больницада хэдэн жэлэй туршда медицина сестрагаар ажалладаг. Тэрэ урдахи уялгаяа үбшэ сэхээр дүүргэдэг.

Ушар юугэхэдэ, нэгэтэ үнэн үбшэ дурлажа, шэлээн үбшэ жэлээрэ хүдэлхэдөө, үбшэ үр дүн туйладаг, хүн үбшэингоо, суг хүдэлжэ байһан үбшэингөө дунда хүндэтэй, үбшэгай болодог шуу. Энэшье басаган бүри эдир наһанһаа үбшэжэ, эмшэн болохоб гэдэг, үбшэөөрөөшье наадахадаа, үбшэчил эмшэн болодог, аргаган болохо аргагүй дуратай, сагаан халаадтай медицинан хүдэлмэрилэгшэдые харахадаа, саг зуура зогсоод, алаа ангайлгажархёод, аятай зохидоор, анхаралтайгаар хаража байдаг үхибүүн хэн гэмсэдэг.

Тэдэ тэрэ хаража агаархадагаа, түсэблэдэгөө, үбшэн нүхэдтөө, түрэлхидтөө гөөрэдэгөө, үргэлжэ үбшэдэгээ, үнэндөө бээлүүлһэн гээшэ. 1987 ондо аяар холын Уаалта хото ошоожо, медицинскэ училищин фельдшерскэ таһагта орожо, 3 жэлдэ амжалтатай нуража, эмшэн мэргэжэлтэй болоһон юм.

Уян нугархай бээтэй, урин дулахан харасатай, энэрхы байхан сэдхэлтэй энээхэн басаган мүнөө Хэжэнгын түбэй больницын терапевтскэ таһагай сестрагаар ажаллана.

Эндэ хэбтэжэ, элдэб үбшэингөө аргалуулжа байһан хүнүүдтэ энэрхы сэдхэлтэйгээр ландаагаань боложо, гомдол зарга бариха ба мэдүүлгэнүүдые оруула дэбтэр соонь гансал баяр баясхалание хүргэһэн, зөөлэн, хүнгэн гартай Тонидо зог жаргал, элүүр энхые үрээһэн гэдэн тэмдэгүүд бэшээтэй.

Тус больницын таһагые даалша врач-терапевт Дарима Шойнхоровна Жамбаловагай хүтэлбэри болон терапевтскэ таһагай ахмад медсестра Валентина Доржиевна Николоевагай ударидалаг доро хэдэн жэлдэ хүдэлжэ байхадаа, алаа дүй дүршэлтэй болоһон, мэргэжэл шадабарияа ларижуулжа шадаһан гээшэ. Дээрэ дурсагдаһан больницын харюусалгата хоёр мэргэжэлтэдын Антонида Баировна тухайгаа аргагүй дулаанаар хөөрөһэн, ажал хүдэлмэриень, абари зангиень магтаһан байна, арба хорин үгэ газетэдэ бэшэхемнишье дурдаһан юм.

Тэдэ өөрөөшье тэндэ үбшэөөд хэбтэһэн, тэдэнэртэ тэбхэр хорин хоног соо аргалуулан тула тэндэхи байдал байн мэдэхэ, тэрэ хүнэй иимэ

тиимыень өөрөөшье тухайла байнаб. Үнэхөөрөөл, Тоня олон табан үгэгүй, үбшэнтэн бүхэндэ урин зөөлөхөнөөр хандадаг, үнэн зүрхэнһөө эндэ хэбтэгшэдые хайрладаг, шадаал һаа, түргэнөөр туһалхые оролдодог зантай. Тиимэһээ тарилга хэхэдэнь, үбшэнгүйгөөр үнгэрдэг, үгэгэһэн эмүүдынньше гашуун бэшээр үзэгдэдэг шэнги агша. Хүдэлмэридөө ерэхэдэ, сүүдхэлэн эндэ байбашье, зарим тэды эм домүүдай дуталдаха ушарай гараашье һаа, Тонин хүдэлһэн үедэ гомдол зарга огто

ЭНХЭРГЭН ҮГЭ ЭМ МЭТЭ

ородоггүй, гансал баярай үгэнүүд хэлэгдэхээр, үнэн зүрхэнэй үрээлнүүд дуудлаһаар байдаг. Энэ ехэ найшаалтай, эмшэ залуу басаганда эрхим сэгнэлтэ болоно бэшэ гү? Энээнһээ хайхан дэмбэрэлтэй юумэн юун байхаб?

Антонида Баировна Базарон Хэжэнгын аймагай Ушхайта нотагта үхибүүдээр үнэр баян гэр бүлэдэ түрэнэн юм. Доронь үшөө долоон дүүнэр, тэдэнэ бултыень харалсаад, туһа тэдхэмжэ хүргэлсөөд байдаг. Юрэдөө, олон үхибүүдтэй гэр бүлэдэ түрэнэн, олоной дунда үндыһэн хүн хэзээшье ажалша бэрхэ, хүдэлмэрийн хүндэ хүшэрны мэдэһэн байдаг гэшиг. Эгшэнь хадаа бэе бээе харалсажа, туһалаасаха, тэдхэлсэхэ гээшые эгээл түрүүндэ табидаг, өөртөө уялга болгодогынь эли бшуу. Буряад зоной эхэ эсэгын хургаалаар энэрхы хайхан сэдхэлтэйгээр хүүгэдынньше хүмүүжэдэг гэжэ хүн бүхэн мэдэдэг.

Энэ басаган ажалынгаа намтарай хуудануудые һаял иража эхилһэн аад, нотагайнгаа зондоо магтуулжа, алдар сууда гаража захалба гэхэдэ, алдуу эндүү болохогүй. Найдамтэй мэргэжэлтэдэй, бэрхэ эмшэдэй тоодо ороходо, харюусагаа, уялганьшые, хүндэ ямбаньшые ехэ бшуу. Тэрэниие бодото дээрэн ойлгоод, толгойдоо тогтоожо абаад, саашадаашье иимэ амжалтатай, сагаан боди сэдхэлтэй, урагшаа урин һанаатай ябахань болгогой.

Үнэхөөрөө, үбшэндэ нэрбэгдээд, хэбтэрийн болоод, эмнэлгын газарта хүнэй мэдэл доро хэбтэхэдэ, туһа хүргэһэн, хүл дээрэшни бодхоһон, хүсэл найдал түрүүлһэн, хүнүүдтэ һайниие, баярые хүргэхэһөө байтагай мүргэхэ, доро дохиго дуран хүрэдэг гээшэ.

Үшөөл хүнүүдые эмшэлэхэ,

хүсэ шадалаа, бэлиг шадабарияа арьбадхан, хүн зонойнгоо элүүр энхые хамгаалдаг, аршалдаг мэргэжэлтэдэ хүсэд һайнаар хүндэлхэ, баяр баясхаланаа мэдүүлхэ ёһотойбди гэжэ ханадагби.

Хэндэшье зөөлөхөнөөр, хэмһээ дулаанаар хандаһан эмшэн гансахан эмэй хүсөөр бэшэ, үшөө галта зүрхэнэй хүсөөр, эмшэдэй энэрхы сэдхэлээр этигэл найдал түрүүлэн хайн болгожорхино гэжэ ханагшаб.

Анагааха эрдэмэй мэргэжэлтэ Антонида Баировна ажаддаа аргалгын таһагай врачай зууршалгаар тарилга хүүлэхээ, шуһаа, хотынгоо шүүһэшые абхуулхая ерөөһөн үбшэнтэдтэ үргэлжэ нэргылэмжэтэй ябагы, ямар үбшэниие яжа аргалхаб гэһэн хөөрөлдөө үнгэргэдэг, һайнаар хангахые оролдодог заншалтай.

Буряадай литературын хоридохи зуун жэлэй нангин бүтээл болохо "Бэлигтэй толи" дотор: "Үбшэ хабшанһаа бээе саг үргэлжэ нэргылжэ яба. Юуб гэхэдэ, ами наһыетнай хороодог аргагүй муухай үбшэн хадаа дайсан болон хулгайшанһаа аюултай", - гээд хэлэгдэнхэй байдаг. Тиимэһээ хүн бүхэн бээе гамнаха ёһотой. Нээрээшье, ойлгууламжын ажал олоной дунда оролдосотойгоор, ойлгомо зохидоор ябуулха шухала гэжэ илангаяа мүнөө үедэ ханагдана.

1996 оной хулгана жэлдэ гансашье Антонида Баировна Базарондо бэшэ, харин аймаг дотор ажалладаг бүхы медицинн хүдэлмэришэдтэ халуун баярые хүргөөд, амгалан тайбаниие, элүүр энхые, эрхим амжалта хүсэһэнб.

С. БАТОМУНКУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Базарон. Авторай фото.

V. ТҮРЭЛ ТҮГНЫМ ТҮҮХЭ

Хүсөөтэ нютагаа баруулхада, Залаа баабайн баруун тээ Шэнэһэтэ нютагай тала дайда нэмжын харагдадаг. Эдэ нютагуудай хүн зонинь адартай, суутай, ажалдаа урагшатай ябадаг. Түгнын 99 хашгарын түүхэнь иимэ: Бүри урда сагта Үлзытэ баабай гэжэ нэрэтэй хүн байгаа гэхэ. Түгэдэй нэгэ хаан Жодоржо-Түлгэн хаанда дайгаар орожо алаад, Шонхото-Улаан хатаниень хүсөөрөө һамга хэхээр абаад, нютагаа бусажа ябатарнь, хатан хүнин дунда хаание гэнтэхээжэ, хайшаараа хадхаж алаад, тэрөөдэһэн байгаа. Алуулһан хаанай үнэн нүхэр Боорги баатар гэшэ хаанайнгаа хүлэг мори унажа, хатание наһанһан гэдэг. Түгнын талада Шонхото-Улаан хатан хүсэгдэхэ болоходоо, Үлзытэ баабайн ойн модо руу орожо, бээе нюугаа хэн ха.

Боорги баатар хойноһоонь ойн модо руу орожо, үндэр нэгэ толгойн оройдо гаража хашхараа гэхэ, харин хатан нүгөө толгойдонь гараад байһан байба. Боорги баатар тиигэ тиигэһээр аяар 99 толгойдо гаража, хашхараад, Шонхото-Улаан хатание барижа шадангүй бусаа хэн ха. Энэ ушарһаа боложо, тахилгатай Үлзытэ баабаймнай 99 хашгарга гэжэ нэршээ юм ха.

ШЭНЭҺЭТЭ

- Үлзытэ ууламнай үндэр үндэр толгойтой,
- Үндэр үндэр толгойнуудын үргэн Түгнын шэмэг лэ!
- Үлзытын арые шэмэглэһэн
- Элдш хайхан Шэнэһэтэ нютаг лэ.
- Залуу балшархан наһанһаа
- Залаа баабайгаа мүргэжэ,
- Залаанай жаргалые үзэхээ
- Зальбардаг лэ шэнэһэтээрхин.
- Замайнгаа заяа алдаагүй шэнэһэтээрхин,
- Зала үйлэнь заадаг үринэртөө.
- Хүбдүүг, Батанайгаархин хүсөө нэгэдүүлэн,
- Хэсүү байдалые дабаһан шэнэһэтээрхин.
- Эжи, абынгаа заабаряар.
- Элдэб сагта эбтэй, эхитэйл,
- Ажал түрээ алдаагүй
- Ажалша зон шэнэһэтээрхин.

Үнэр олон Батанайн Сондын Ошорой уг иимэ: Барга баатар - Хоридой мэргэн - Батанай - Шүбгэ - Салдан - Тайжа - Багша - Санжа - Цырен - Базар - Бужгар - Сонды - Ошор, Дарима. Ошорой дүрбэн хүбүүд: Бочикта, Цыдып, Базар, Банзар; дүрбэн басагад: Дулма, Балма, Дэжэд, Долгор. Ошорой Бочикто Бата, Эрдэни, Бадма, Доржо, Мэдэгма үхибүүдтэй. Бочиктын Батын үхибүүд - Содбо, Зана, Цыбикжап, Дашацырен, Бабу - Эхэ ороноо хамгаалгын дайнда үгэ, Гүрэдэгба, Дашима. Батын Содбо һамажаб басагатай. Батын Зана - Дулма, Батын Цыбикжабай үхибүүд Тонирма, Дулма, Сажан, Сутлигма, Зина, Роза, Люба, Жаргал гэгшэд болоно. Батын Дашацырен Елон Мүнхэдэ үргэгдөө. Бочиктын хоёрдохи хүбүүн Эрдэнийн үхибүүд - Дашацырен, Бүмбэ, Цыдендамба, Дари (эдэ үхибүүдын Боом нютагта), Эрдэнийн Дашацырен Цыденеши, Андрей, Владимир, Мария, Светлана нэрэтэй үхибүүдтэй.

Дарийн үхибүүд Нимажап, Николай, Эльвира гэгшэд; Ошорой хоёрдохи хүбүүн Цыдыбэй үхибүүд Сыремжит, Дулзэн, Ринчин, һамажап, Долгоржап, Норжомо, Халзашха, Солец, Цырендулма. Цэдэбэй Дулзэн (Балду старшина гэдэг байгаа) 1914 онһоо 1917 он болотор Түгнын старшина байһан хүн. Ород, буряад, монгол хэлэтэй, эрдэмтэй, ехэ сөбэрээр бэшэдэг юридическэ эрдэмтэй хүн байгаа гэлсэдэг. Бага байхадань, Дулзэн хүбүүнэй эсэгэнь Урда Хэлгын Тоотхотын хургуули дүүргүүлһэн байгаа. Петровск-Забайкальскиин приставта ород, буряад, монгол бэшэг мэдэхэ хүн хэрэгтэй боложо, Балду (Дулзэн) Цэдэбэй приставай бэшээшэ боложо, табан жэлдэ хүдэлхэдөө, юридическэ эрдэмтэй болоо юм гэлсэдэг. Тэрэнэй һүүлдэ Түгнын старшина болоһон байгаа. Балду старшина ехэ хайхан хоолойтой, дууша, хаарташые наадаха, бэрхэл хүн байһан ха. Миний хүгшэн аба Танхан Бата нүхэдөөрөөл иигэжэ хөөрөлдөжэ байгша хэн. Хубайн Баян Бабуугай Дашимые нүхэр болгожо абаха гэжэ ябаха үедөө иигэжэ дуулаа хэн гэхэ:

Бараантай хүрэгэй агуунда	Хорёогдон хүрэгэй агуунда,
Баримархан жоолоотой	Хурданхан жороотой
хүлэгүүд бии,	хуланууд бии.
Баруунхан сэргэгүүд	Хойтохон сэргэгүүд
сойгожорхёог,	сойгожорхёог,
Барагынь тэрүүни үзэһэн	Хурданиень тэрүүни
һайб.	үзэһэн һайб.
Баруунхан добынгоо	Хонхорхон добынгоо
Хугайнар соо,	Хугайнар соо
Баянхан Бабуугай Дашима	Холшорложол боломоор
бии,	Дашима бии
Баруунай ламбагайн	Хотогорой Ламбагайн
абаралаар,	абаралаар
Баталхы тэрүүни үзэһэн	Холшорхон тэрүүни үзэһэн
һайб.	һайб.

Урданай зон ажалаашье хэхэ, амаржа, зугаалжашье шадаха заншалтай байһан. Манай Түгнэ нютагай үбгэд, хүгшэдэй хэлэһээр, ондоошье нютагаархид тиимэшье байгаа-бэшэ гү гээд ханагдана. Хабар дулаан боложо, хүхэ ногоон анхилжа, хүхы шубууд донгодожо, хүхэ сүсэгы, булжамуурай жэргээн Түгнымнай дорьбоото хайхан сагай ерэхэдэ, түгнөөрхин үбэлжөөһнөө зуһаландаа нүүдэг байгаа. Үхи, хүбүүд, багашуул малаа адуулан наадажа, хүдөө голдоо мангир түүдэг, уһанда ородог, томохонуудын ой тайгаар агнадагынь, үдэрэйнгөөшье ажал хэдэг, үдэшэ болоходо, ёхоор наада, зунай хүниниин үдэр болотор хатаржа, инаг дуранайнгаа эхи элирүүлдэг, илдам хайхан зориг түрэдэг байгаа. Хүгшэд, үбгэд, аха зон бэе бээдэ ябалсажа, урданайнгаа тэрэ сагайнгаа ажабайдал тухайгаа, үхи хүбүүдэйнгээ үйлэ тухай үльгэр түүхээ түүрээдэг заншалтай хэн. Тэрээн соогоо бэе бээе шоглохо, наадалха, зандаха, зальбархашье сагууд болодог бэлэй.

Цырендондок ЖАМСАРАНОВ. (Үргэлжэлэшы хожом гараха.)

Уншаа, дуулаа хэн гүт?

ДҮНГҮҮДЫЕ ГАРГАХАДА...

Россин зоной шэгнүүр үнгэрһэн гурба хахад элэй хугасаа соо дунда зэргээр 200 граммээр бага боллоб. Америкын зарим эмхинүүдэй ба Бүхэдэлхэйн банкын мүнэг зөөрээр туһаламжа үзүүлһэнэйн эшээр хүн зоной экономика байдла, элүүр энхэ эдэрхэйлгын дүнгүүд онсологдобо. Илангана наһатай улад турана. Нёдопдо жэлдэ эдэрэй оло оршын эрид бага болоһонһоо иимэ тухал тохёолдоо гэжэ элрүүлэгдэһэн байха юм. Тухал тэдэнэрэй дулада зэргын пенсинь хоолойгоо тэжээжэ, ажамадарха хэмжээнһээ нилээд доошоо ажаллаа гадна, саг соогоо тараагдажа үгтэнгүй бшуу. Ушөө нэгэ ханаа зобоомо баримта дээрэ тогтохоор, элдэб няха үхибүүдэй бэнь ехэл удаан ургана, элдэб уурнын багаар нэмэлэ. Эндэһээ үхибүүдэй

хүгжэлтэнь нормоһоо ехэл доошоо гэхэн сэгнэлтэ үгтэнэ. "Муугаар эдэлһэнһээ, үлэн хоолон байдалһаа дулдыдажа болоо, үгышые гэбэл, ямар бэ даа, национальна онсо өөрсэ зүйлһөө гэхэ гү, али элдэб шалтагаанһаа дулдыдажа магад", - гэжэ Россин Медицинын эрдэмэй академиин эдээ хоолой институтай директорэй орлогшо Александр Батурин тоолохо байна. Россин бүхы зоной туража эхилһэн ябадал муу бэшэ һонин гэжэ тоологдоно. Юундэб гэхэдэ, манай гүрэнэй наһаа хүсэһэн томо хүнүүдэй тэн хахадһаа олонхын маряатай, тартан зон болодог бшуу. Ушар тиимэһээ эдэ баримтые жшээлхэдэ, америкынхидтай яһала зэргэсүүлжэ харахаар гэжэ ханагдана. Галина ПИСАРЧИК. ("Известия" газетһээ абтаба.)

Аймагай типографиин 25 жэлэй ойдо

АЖАЛ, ХЭРЭГЫНЬ МАГТААЛТАЙ

1970 оной эсэс багаар Россин Федерациин засаг түрэ Хурамхаанай аймагыг дахинаа шэнээр эмхидхэн байгуулаха шийдхэбэри баталан абаа хэн.

Нютагай түүхэдэ ороһон энэ шийдхэбэрийн гүнзэги удха шанартай байһаниинь мэдээжэ хааб даа. Орхигдожо байһан хүдөө сэлээнүүдэй, ажахынуудай, эмхи зургаануудай ажабайдал дахинаа нэргэжэ, аймагай экономика болон соёлойнь хүгжэлтэдэ тусгаар анхарал хандуулагдадаг болоһон байгаа.

Шэнээр эмхидхэгдэһэн аймаг дотор хүтэлбэрилхы удхатай шэнэ эмхи зургаанууд, промышленна предприятинууд бии болгогдоо.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ гэхэ гү, али дүшэн дүрбэн оной август нарада Хурамхаанай аймаг Баргажанай районой бүридэлһөө таһаран гаража, шэнээр эмхидхэгдэһэн аад, 1959 оной декабрь нарада дээрһээ үгтэһэн захиралтаар дахинаа Баргажанайнгаа аймагай бүридэлдэ ороһон байгаа. Иимэ ябадал манай үргэн олон ондоо нютаг нугануудааршые болоһон байха.

Шэнэ аймаг өөрын газеттэй болохо тухай асуудал табяа гээшэ бээ. 1971 оной март нарада "Огни Курумкана" газетэ эмхидхэхэ тухай тогтоол баталан абтаа юм.

Типографиин директорээр дүршэлтэй полиграфист Владимир Александрович Ванденгун хүдэлхэе эрээ хэн.

Типографиин байра гэжэ аймагай түб хууриндахи Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсэдэ оршоһон, урдандаа хэлхэхолбооной байһан байһан хуушан нэгэ гэр үгтэбэ. Заһабарилгын хүдэлмэри хэгдэ. Умхирһон модон шалынь абажа хаяад, ороондонь цементээр шэнэ шала шухаха бологдоо. Хэблэлэй станогүүдые тодхохо газартань тусгаар хууринууд хэгдэ.

Линотиптэй, хэблэлэй гэхэ гү, али газетэ болон тусгаар зүйлнүүдые барлаха цехүүдэй байранууд сагай эрилтэдэ хүрэмөөр түхээрэгдэ.

Апрель, май, мүн зунай хараануудай хугасаа соо типографида аргагүй ехэ хүдэлмэри хэгдэ хэн. Олон зүйлэй хэблэлэй онһон түхээрэгдэнүүд тодхогдоо.

Тиихэ үедэ типографимнай гурбан шэнэхэн линотиптэй, хоёр барлалгын станогүүдтай, гарааршые газетэ гаргаха олон тоото эддэб үзэгүүдтэй болоо гээшэ хэн. Тэдэ холоһоо асарагдажа, таатайгаар тодхогдоһон эдэ түхээрэгдэнүүд дээрэ хүдэлхэ хүнүүд түрүүшын дүрнүүдтэ тиимэше бэлээр олдоогүй байгаа. Линотиписткэнүүдээр Улаан-Үдэһоо республиканска типографиһаа, Баргажанһаа, мүн Новосибирск хотын полиграфийн училищи дүүргэһэд хүдэлжэ захалаа бэлэй.

Тэрэ үедэ газетэ хэблэн гаргаха гээшэ хүшэрхэн лэ байгаа даа. Тиихэдэ "Огни Курумкана" газетын редакторай орлогшоор хүдэлжэ ябааб. Нүни, үдэр гэжэ мэдэнгүй шахуу хүдэлэгдөө. Юушые болоо хаань, дугаар бүхэнөө барлажа, үглөөнэй арба-арбан нэгэн сагаар почтодо абаашажа тушаагша бэлэйбди. Зүгөөр газетэ саг соогоо гараагүй гэжэ байгаагүй юм даа.

Линотипист болон газетэ барлагшад, корректор, редактор гэгшэд лэдугаар бүхэнөө хэмжээндэнь хүргэхын түлөө үглөөнэй 3-4 саг гэхэ гү, али заримдаа 5-6 сагта гэртээ харижа, нэгэ бага амараад, арба-арба нэгэн багаар дахинаа хүдэлмэридөө ерэгшэ бэлэйбди.

Тэрэ үедэ манай типографи гол түлэб арбан класс дүүргэһэн басагад хүдэлхээ ерэдэг байгаа. Тэдэнэй хэнииншые полиграфийн талаар дүршэлгүй байһаниинь ойлгосотой.

"Огни Курумкана" һонинтой түрүүшын дугаар 1971 оной сентябриин 29-дэ гаргаа хэмди. Зүгөөр партиин райком ба ажалшадай депутатуудай аймагай гүйсэдхэхы комитет хадаа октябрь нарын нэгэнһээ газетээ барлан гаргажа эхилхэ гэхэн даабари үгтэһэн юм. Бидэ редакциян хүдэлмэрилэгшэд дайнай үедэ эмхидхэгдэһэн хуушанайнгаа газетын түрүүшын номерой барлагданан үдэртэ нэгэ һонинноо хэблэн гаргажа, нютагаархидаа баясуудха гэжэ шийдэһэн гээшэбди.

Газетын түрүүшын дугаарта материалнуудые Василий Гармаев, Виктор Виноградов, Карл Бубеев, Роза Будаева, мүн

эдэ мүнүүдэй автор Геннадий Бадмаев гэгшэд бэлдэ хэмди.

Типографиин талаһаа Владимир Ванденгун түрүүтэйгээр Нина Красноярова (мүнөө Новицкая), Люда Зундуева, Альбина Макина, Любовь Гутник-Ванденгун болон бусад хабаадалсаа хэн. Түрүүшын дугаарай һүүлээр удаа дараалан бусад дугаарнууд барлагдан гаража эхилээ бээ даа.

Типографидашые шэнэ хүнүүд ерэжэ эхилээ. Тэдэнэйн тоодо Тая Новоженова, Нина Деревенькина гэгшэд ороно. Эдэ хоёрнай линотип дээрэ газетын мүнүүдые шудхан барлагшад болоно.

Тэдэнэй удаа Аня Бернадская (мүнөө Щадрина), Наташа Намсараева гэгшэд ерээд, мүнөө болотор таһалгаряагүйгөөр хүдэлжэ ябана.

Нина Новицкая, Наташа Намсараева, Анна Щадрина гэгшэд Хурамхаанай типографида хорин таба шахуу жэлэй хугасаа соо хүдэлнэ. Линотип дээрэ Наташа Намсараева бүмбэрсэг дэлхэе тойрон бүхэлмөөр шудхамал мүнүүдые гаргаһан лэ гэхэдэ алдуугүй. Зүгөөр Анна Щадрина Нина Новицкая хоёрой хэһэн, бүтэһэн ажал баһал хэмжээгүй ехэ. Нютагайнгаа газетэһээ гадуур "Байгал" сэтгүүл, олон тоото номуудые түрэл коллективэйнгээ гэгшүүдтэй хамтаран, олоной һонорто барлан гаргаха хэрэгтэ хабаадалсаа.

Дэлгүүрэй экономикадо оролгын хүндэ хүшэр саг Хурамхаанай типографиешые дайраа гээшэ. Саарһа, нэрэ, шэнэ онһон түхээрэгдэнүүдые худалдан абаха гэхэдэ мүнэн байхагүй. Ажалажа байһан хүнүүдтэ салин түлбэриень саг соонь үгэхэ хэрэгтэй.

Аймагай газетэ болон эддэб бланкатуудые гаргаад байха болоо хаа, хоолойгоо яажа тэжээхэби, хайшан гэжэ ажамидархаби, энэ хүшэр сагые яажа дабахашы? Эдэ мэтын олон асуудалнууд мүнөө типографиин директорээр хүдэлжэ ябаһан Дарима Базаровагай ханаае зобооно.

Ажамидархын тулада типографиин коллектив яһала хүдэлмэри ябуулаа. Урагшатай, урматайшые, дэмжэн найшаамааршые ушарнууд энэ үедэ тохёолдоо. Тээ яахашы? Дэлгүүр гээшэмнай өөрын хуулитай, бэшгэдээгүй жама ёһотой бшуу.

Мүнөө Хурамхаанай типографи "Байгал" сэтгүүлые ород, буряад хэлэн дээрэ барлан гаргана. Тиихэдэ Буряадай уран зохёолшодой бүтээнүүдые хэблэнэ. Энэнь тон найшаалтай, урагшатай, дэмбэрэлтэй хэрэг мүн.

Эгээн түрүүн Буряадай алдар сууга хубисхалша, нютагайнгаа хүбүүн Элбэк-Доржо Ринчино тухай ном гаргажа, үргэн олонитэдэ дурадхаһан, удаань түрэл аймагайнгаа анхан эмхидхэгдэн байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойн баярта бэлдэхэлэй үедэ редакциингаа дэргэдэ "Боолон-Түмэр" нэгэдэлэй гэгшүүдэй шүлэг болон рассказыудай ном гаргаа.

Мүнөө манай коллектив дотор найнаар хүдэлдэг хүнүүд яһала олон. Тэдэнэй тоодо Нина Новицкая, Анна Щадрина, Анна Очирова, Владимир Лермонтов, Наташа Намсараева гэгшэд ороно, - гэжэ типографиин директор Дарима Октябьевна Базарова хэлэнэ.

Һүүлэй үедэ типографиин коллективтэ залуушууд хүдэлхээ ерээ. Тэдэнэр ажалдаа нягтаар хандажа, бэрхэ мэргэжэлгэд боложо ябана. Энэ хэрэгтэ полиграфийн дээдэ хургуули дүүргэжэ ерэхэн, оролдосотой хүтэлбэрилэгшэ Д. О. Базарова тодоор нүлөөлнэ.

Хурамхаанай типографида барлагдажа гараһан "Байгал" сэтгүүлшые, уран зохёолшодой бүтээнүүдые шанартайгаар хэблэгдэһэн, олоной анхарал татамаар гээд тэмдэглэлтэй.

Бээдаанхай тусгаар типографи болоһоор 25 жэлэйнгээ ойн баярые дэлгүүрэй долгиин соогуур тамаран, ажабайдалай али олон бэрххээлнүүдые дабан, олон тоото уншагшадтаа түрэл арадайнгаа уран зохёолшодой бэшэһэн номуудые удаа дараалан үргэн уншагшадтаа хүргэжэ байһандань энэ коллективтэ үндэр амжалтануудые хүсээ!

Г. БАДМАЕВ,
манай корп.

ЭХЭ, ЭСЭГЫНЬ ОРОНДО...

Ажалай хэрэгээр Хэжэнгын аймагаар ябахэ үедөө хиналталгалгын федеральна албанай Хэжэнгэдэхи хинагша-ревизор Р. П. Эрдынеев болон бусад тус районой гэгээрэлэй таһагай үргэмжэлэгэ-харууһалагын талаар мэргэжэлтэ С.Ц. Цыденова гэгшэдтэй Новокигинскэдэхи хүүгэдэй гэр хараһан байнабди.

Газа талаһаань харахада, хууриной дунда оршоһон хиршинсэ барилгатай юрын лэ хүүгэдэй саад. Гэбэшые досоонь ороходо онсо, гэр бүлын юрэнхы байдал хануулаадхина. Таһалга соонь эдэнэй столнууд, электро-пешэн байна. Хэн нэгэн хэшээлдээ удаараа хаа, энэ пешэн дээрэ эдегээ халаажа хооллодог.

Энэ хүүгэдэй гэр тухай хоорэжэ үгэхые директоршые, С. Н. Москаленкые гуйбабди.

1993 ондо Хэжэнгын карьерэй хүүгэдэй саадые хаахада, тэрэ гэршые хубилган заһабарилжа, хүүгэдэй гэр болгохо гэхэн шийдхэбэри абтаһан юм. Тэрэ үедэ саарһан мүнгэнэй үнэ сэнгэй бууража, хамаг юумын үнэтэйрһэнһөө уламжалан, 30 процент тухай хубилгалга хэгдэбшые, тэрэ жэлдээ Эрдэм гэгээрэлэй министрствын путёвкоор хургуулин наһанай хорин, хургуулин наһа гүйсоогүй хорин үхибүүдые зваад мүнөө хүрэтэр харууһалжа, хургажа байнабди, - гэжэ Сергей Николаевич хоөрэнэ.

Би өороо мэргэжэлээрээ врач, Шэтын медицинскэ институт дүүргэһэн хүм. Манда ерэхэн тэдэ 40 үхибүүнэй 32-ын ямар нэгэн үбшэнтэй байһан.

Мүнөө булта шахуу оодэргэн найнууд боложо байнхай. Бидэ, эндэ хүдэлжэ байһан хүмүүжүүлэгшэд тэдэнэй гэр бүлэнь, түрэлхидынь шэнгээр найнаар хүмүүжүүлхые оролдободи. Эндэ ерэхэн үхибүүднай аханарын дүүгээ гү, али шадалгүйнүүлээ газашалха ушар үзэгдэдэггүй, нэгэл айлай үхибүүд шэнгээр байдаг гээшэ.

Прибайкалиин, Хориин, Яруунын, Мухар-Шэбэрэй, Улаан-Үдын гэхэн элэг республикымнай бүхы районуудһаа шахуу сугларһан үхибүүд эбтэй эетэйгээр эндэ хүмүүжүүлэгдэнэ.

Директорэй хэлээшые үгэ дуугүй зүбшоохоор. Үхибүүдынь ехэ хүнүүд шэнги тон номгохон. Ханхаралдажа, хараалдажа ябахань харагданагүй. Тиимэһээ ямаршыеб жэгтэй, һүрөө дарууһан шэнги үзэгдэжэ, сэдхэхэдэшии эзэлүүдгүй хайралха мэдэрэл түрэнэ.

Гэбэшые эндэ үхибүүдэй ёһэдэнь лэ эдэбхи, оролдлоор журамнын барюулагдаг гэжэ ойлгогдоо. Үхибүүд

өөһэдөө онсо "гүрэн" гү, али ажахы шэнги хүтэлбэрилэгтэй. Санитарна гэхэ гү, арты сөөбэрэй, ажахын, физкультрын талаар өөрсэ янзын хүтэлбэрилэгшэдтэй. Багшанар болон хүмүүжүүлэгшэдэй хабаадалгатайгаар хамтын суглаа хэдэг, тэрэнэй шийдхэбэринүүдые бэлүүддэг юм ха. Ингэжэ Аня Аненковаһаа эхилээд, үхибүүд өөһэдөө хүмүүжүүлэгшэдэй коллективтэ туһаана гээшэ.

"Мэндэ амар, хургуулимнай", "Алтан намай хэшэг" гэхэн хоёр хэмжээ ябуулга хургуулин эхилээр эмхидхэбди. Хүдэлмэрилэгшэдэй гэртээ ургууһан зүйлнүүдээ сулуулжа асараад, үхибүүдээ баярлуулаа. Концерт наада харуулажа, ёһотой хайндэр эмхидхэлээ гээшэ. Хүүгэдэй гэртэ ажалладаг бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ баясхалан хүргэнэб. Эдэнэрнай олон нарын туршада салингаа абаашыегүй хаа, ехэ габыа харуулан үнэн сэхээр хүдэлнэ оролдано гээшэ.

Хүүгэдэй гэртэй үхибүүдэй байдалые та өөрөө хаража байнат. хургуулин эхилхэһээ урда өөһэдэньтөө үхибүүдые хубсалуулын тула хүдэлмэрилэгшэднай яана гэжэ ханаабта? Хэдэн нарын салин абтахагүй. Үбгэдэньшые баһал тиимэ байдалда оронхой гээд хүүгэдэй гэртэй хурамсадай талые даагша Ольга Романовна Мурзина хоөрэнэ.

Хүдэлмэримнай хүнэй гэхын аргагүй. Номдо хураасахаһаа байха зарим үхибүүдын халбага, һэрээтэ бариха шадахагүй юурын ерэхэн юм. Мүнөө бүхы жэгдэжэ, хурамсадайг һайн боложо байнхай, - гэжэ хүмүүжүүлэгшэ Ольга Михайловна Пронькова хоөрэнэ.

ТУРАГУУД ДИИМБУЕВ: хүмүүжүүлэгшэ Ольга Пронькова Костя Воронцов Оксана Бадаева хоёртой; хүүгэдэй гэртэй директор Сергей Москаленко.

Авторай фото

Хүн ба үе саг

НЭРЭНҮҮДЫНЬ САГААРУУЛАГДАБА

Буряад Республикада ажагууһанаа академическэ шалтагаанаар хашалтан, амагаланда ороһон хүнүүдэй хэрэгүүдынь сагааруулагдаа гээбэл:

1. Медевед Захар Ефремович 1866 оной сентябрийн 5-да Тарбагатайн аймагай Тарбагатай нотагта түрэн. Санаартан байгаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 4-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

2. Цыренов Гурдарма 1883 ондо Мухар-Шэбэрэй аймагай Алташа нотагта түрэн. Амагалантын дасанда лама байгаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1931 оной октябрийн 6-да 5 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

3. Самбилов Радна Самбилович 1873 ондо Баргажанай аймагай Улон нотагта түрэн. Габжа лама байһанаа, Сталинай нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлжэ эхилһэн. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 12-то 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

4. Гомбоев Дани Зыгба Нимаевич 1880 оной майн 7-до Хянгын аймагай Хунтай нотагта түрэн. Нуга нотагта ажагуухадаа, Кировэй нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлжэ. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной ноябрийн 23-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

5. Березовский Денила Гаврилович 1866 оной декабрийн 17-до Кабанскын аймагай Оймор нотагта түрэн. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 6-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан байна.

6. Алаева Екатерина Ивановна 1899 ондо Кабанскын аймагай Хадай нотагта түрэн. Кореаковон хууринда ажагуугаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 6-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм. 1942 оной июлийн 19-да Каяск хотын ИТЛ-дэ наһа бараһан юм.

7. Чернов Иван Осипович 1877 оной июлийн 25-да Молдавска АССР-эй, Сасбозенск районий Слобозенск нотагта түрэн. Баргажанай аймагай Охотина нотагта ажагуухадаа, ойн үйлдэбрийн ажыхыда харууһанаар хүдэлһэн байна. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 13-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан байна.

жэлээр эрхээ хаһагдаһан байна.

8. Асламов Иосиф Прокопьевич 1898 ондо Шэтын областиин Сретенскэ районий Даякон нотагта түрэн. Баунтын аймагай Ауник хууринда алта бэдэрэлгын газарта хүдэлжэ. УК-гай 58-10 статьягай, 58-1 "а" статьянуудай ёһоор 1938 оной сентябрийн 2-то эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 9-дэ сүлөөлэгдэһэн юм.

9. Болсанов Шойжи, 1868 ондо Яруулын аймагай Түрхэл хууринда түрэн. Габжа-лама байгаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 4-да 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

10. Правдин Владимир Иванович, 1895 ондо Зэдын аймагай Баян нотагта түрэн. "Труженик" колхоздо хүдэлһэн байна. УК-гай 58-11, 58-10, 58-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной ноябрийн 12-то эрхээ хаһагдаһан, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

11. Маласов Ириной Изынеевич 1904 ондо Эрхүүгэй областиин Лайрай аймагай Дээдэ Наймайда нотагта түрэн. Петропавловка нотагта ажагуухадаа, Зэдын аймагай гүйсэдхэлгын комитедэй түрүүлэгшээр хүдэлһэн. УК-гай 58-10, 58-11, 58-7 статьянуудай ёһоор ноябрийн 16-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

12. Югов Николай Никифорович 1897 ондо Зэдын аймагай Баян нотагта түрэн. "Труженик" колхозой складта хүдэлһэн байна. УК-гай 58-10, 58-11, 58-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной ноябрийн 21-дэ эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

13. Тарбаев Балдан 1892 ондо Захааминай аймагай Утаата нотагта түрэн. Санага-Булагай дасанай лама байгаа. УК-гай 58-9 статьягай ёһоор 1930 оной июлийн 9-дэ 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

14. Югов Георгий Никифорович 1909 ондо Зэдын аймагай Баян тоонго нотагта түрэн. "Труженик" колхозой правленийн гэшүүн байгаа. УК-гай 58-10, 58-11, 58-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной ноябрийн 21-дэ эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн байна.

оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн байна.

15. Бальчугов Игнатий Андреевич 1890 ондо Зэдын аймагай Баян нотагта түрэн. "Труженик" колхозой ветсанитар ябаһан байна. УК-гай 58-10, 58-11, 58-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной ноябрийн 20-до эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн байна.

16. Пермяков Дмитрий Павлович 1889 ондо Мухар-Шэбэрэй аймагай Подлонатки нотагта түрэн. Зэдын аймагай Баян нотагай "Труженик" колхоздо хүдэлһэн. УК-гай 58-7, 58-10-11 статьянуудай ёһоор эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

17. Хороших Алексей Филипович Зэдын аймагай Баян нотагта түрэн. "Труженик" колхозой тоһо буйлуулагшаар хүдэлһэн байна. УК-гай 58-10-11, 58-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной ноябрийн 2-дэ эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

18. Панафидин Игнатий Александрович 1898 ондо Зэдын аймагай Баян нотагта түрэн. "Труженик" колхозой түрүүлэгшэ байгаа. УК-гай 58-10-11, 51-7 статьянуудай ёһоор 1937 оной октябрийн 24-дэ эрхээ хаһагдаа, 1940 оной январин 27-до сүлөөлэгдэһэн юм.

19. Будаев (Будаин) Гарма Будаевич 1885 ондо Баргажанай аймагай Мүргэн хууринда түрэн. Могойто нотагта ажагуугаа. Үмсынгов ажахыда хүдэлжэ. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1930 оной октябрийн 13-да эрхээ хаһагдаһан юм.

20. Паньков Георгий Георгиевич 1906 ондо Шэтын областиин Хэлгын районий Жэбхэхэн нотагта түрэн. Гусиноозёрскын УК-гай 58-14 статьягай ёһоор 1943 оной октябрийн 21-дэ БМАССР-эй НКВД-гэй ОПТК ОЛП-дэ 8 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

21. Шкуропат Гавриил Филипович 1893 ондо Сталинай областиин, Артемьевскэ районий Жемуха нотагта түрэн. УК-гай 58-14 статьягай ёһоор 1943 оной октябрийн 21-дэ 8 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

22. Цыренов Гарма Дандарович 1884

ондо Баргажанай аймагай Улон нотагта түрэн. Яаратта нотагта ажагуугаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1941 оной апрелин 14-дэ 7 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

23. Погребенков Евстафий Евстигневич 1884 ондо Мухар-Шэбэрэй аймагай Хара-Улан нотагта түрэн. Баунтын аймагай Фёдоровск нотагта алта угаагшаар хүдэлһэн. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1937 оной декабрийн 31-дэ 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан юм.

24. Лынчиков Лубсан-Пунсук Данжаевич 1907 ондо Зэдын аймагай Тасархай нотагта түрэн, тэрэл аймагай Наанги хууринда Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлһэн байна. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1938 оной мартын 8-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 2-то сүлөөлэгдэһэн юм.

25. Цырендоржиев Мандал Будаевич 1908 ондо Зэдын аймагай Наанги нотагта түрэн, тэндээл ажагуугаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1938 оной мартын 8-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 2-то сүлөөлэгдэһэн юм.

26. Жапов Лубсан (Лобсон)-Содбо Доржиевич 1908 ондо Зэдын аймагай Тасархай нотагта түрэн, тэрэл нотагтаа хүдэлһэн байна. УК-гай 58-11, 58-10, 58-7 статьянуудай ёһоор 1938 оной мартын 3-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 2-то сүлөөлэгдэһэн юм.

27. Дансарунов (Дансарунов) Житмит-Доржи Цырендоржиевич 1903 ондо Зэдын аймагай Тасархай нотагта түрэн, тэрэл аймагай Някти хууринда ажагуугаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1938 оной мартын 8-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 2-то сүлөөлэгдэһэн юм.

28. Ханчиков Жамбал Ванчикович 1908 ондо Зэдын аймагай Тасархай нотагта түрэн, Някти хууринда ажагуугаа. УК-гай 58-10 статьягай ёһоор 1938 оной мартын 6-да эрхээ хаһагдаа, 1940 оной мартын 2-то сүлөөлэгдэһэн юм.

И. ГРИШИН, РБ-гэй прокуратурын таһагай начальник.

Шажан мүргэл

Россин шэнэ Конституциин үндэһоор эрхэтэд ямаршые шажанда шүтэхэ, шүтэхэшыегүй арга боломжотой түрүүшынхиеэ боломхой. Энэ болбол демократиин үндэһэдгүй эхэлхам болоно. Мүнөө манай хүнзон урдань шүтэдэг сургаалаа орхёод, шажан олоогүй дээрһэнэ ямар нэгэ шажанда шүтэбэл, дээрэ ха гэжэ ойлгожо эхилээ. Тийхэдээ хайн тээшээ ханаагаа халжа, муу үйлэһөө мултарха. Тэдэнэ эрдэб мүргэдэ адлил нүгэл гэжэ тодорхойлогдодог. Гэмтэ ябадалай түрэнөөр дэлгэржэ байһан үедэ эдэ бүтэдые буруушаажа, хүнэй ханаа болбол шажануула шажанай үүргэнэ эрид хэрэгтэй болоо. Ханын жэлнүүдтэ шүтэгшэдэй тоо түргэн олоһорно. Энэ үедэдэ шажанай номууд тон хэрэгтэй. Луухын хайн мэдээсэлэй (Евангелие от Луки) буряад оршуулга Христдэ шүтэгшэдтэ зориулагданан байна. Энэ хэлэй майда гараһаар Маркын (Маархын) хайн мэдээсэл манай эндэ тарагданан юм. Рецензинууд баяхан республикын сонинуудта толилогдоо.

Энэл Луухын хайн мэдээсэл хэрэглэжэ, суута "Есүүс" гэжэ кино бүтээгдэһэн байна. Хэдэн жэлэй саана энэнь онсо хайнаар, академическэ Буряад драмын театрай олон жүжэгшэдэй хабсадалгатайгаар буряадшалагданан юм. Маархын хайн мэдээсэлһээ үшөө нэгэ үлүү илгарха юумэн гэхэдэ, шюурай доогуур Библиин зүйлүүдтэ хандаха олон тодорхойлолт, ажаглалтануудтай. Оршуулгын хэлэн тодорхойшые, ойлгосотойшые. Ямаршые шажанай нангин хургаал, ёһо гурим хадаа бүхэдэлхэйн соёлой, түүхын баялиг турналганууд болоно. Дэлхэй дээрэ эгээл ехээр уншагдадаг, хэблэгдэдэг Библиин оршуулга буряад соёлой гайхамшагта уншар, хүнэй досоохи ханаа хэлхэл "бодолые нэргэлгэдэ, буряад сэдэсэ бүри үргэнөөр хэрэглэгдэдэ хайн нүлөө үгэхэ гээшэ. Хэлэмнай хуулийн ёһоор хоёрдохой гүрэнэй хэлэн гэжэ тоологдоошые бол, үүргэнэ үшөө уйтан зандаа. Эдэ номууд тухтайшые, Библиин нангин зүйлнүүдые бүришые холын буряадүүдэй ажагуудаг нотагуудаар тараагдаха ха юм. Энэ болбол гансашые үнэн алдартэ бэшэ, нангин судар бүхы Христын шажанай шүтэгшэдтэ илгаагүй бшуу.

Д. АБИДУЕВ, Россин монголшо эрдэмтэдэй хамтаралай гэшүүн.

Эдэ болон ондоошые номдо захил хэхэ гээбэл, Улаан-Үдэ, 670034 а/я 1392 гэхэн хаягаар (адресаар) хандахада болоно. Түлбэригүйгөөр эльгээгдэхэ.

РЕДАКЦИНАА: Луухын хайн мэдээсэлые манай газетын эрбхитэй уншагша, бэшэгшэ, Монгол орондо ажагуудаг Богонгууд Цэрэнгаша буряад хэлэндэ оршуулан тухай мэдээн урга тээнэ манга ороо хэн. Тийхэдээ орог бэшэ, харин ондоо хари хэлэнхээ (англи?) монголдо оршуулан мур мурэй оршуулганаа дам буряадшалаа гэжэ тухайлхаар. Тиймэхээ орог оршуулгынхидгал, "Иисус", "Матфей", "Иоани", "Назарет" гэхын орондо "Есүүс", "Матай" "Иоган", "Назаар" гэхэшэлэн бэшээтэй. Мүн монголшо үгэнүүд хулагүй дайралдана. Гэбэшые хэлэниинь ульгам баян, угхадаа тааралдама гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

XVII жаранай гал улаан хулгана жэл
(1996 - 1997 онууд)

НАМАРАЙ АДАГ ШАРА НОХОЙ НАРА

Буряад литэ	2	3	4	5	6	7	8
Европын литэ	14	15	16	17	18	19	20
Гараг	Дадаа	Мягмар	Һагда	Пүрдэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэрэ	Һара	Марс	Меркури	Юпитер	Солдон	Сатурн	Нарон
Үгэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббото	воскр.
Үнээ	Хүхэ	хүхэгшэн	улаан	улаогшон	шара	шарогшон	сагаан
Үгэр	Бицэн	тахья	нохой	гахай	хулгана	үхэр	дар
Мэнгэ	5шара	4ногоон	3хүжэ	2хара	1сагаан	2улаан	8сагаан
Һүүдэл	уһан	уула	модон	хиц	гал	шорой	түмэр

Гарагай 2-то шэнын 2 (октябрийн 14).

Хүхэ бишэн, 5 шара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, далага абаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, эм найруулха, тушаал эзлэхэ, дасан (дуган), бурхан арамнайха, аргаламжада орохо, хуули тунхаглаха, сүүдэй шиидхэбэри гаргаха, хулгай дээрмэ дараха, дайсание номгодохо, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, бэрийн хэрэг үйлэдэхэ, хоорондохи харисаагаа һайжаруулха, газарай ажал хэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, модо һуулгаха, хашаа бариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бүжэг наада эрхилхэ, һайндэрлэхэ, түмэрэй зүйлөөр урлал хэхэ, ноёдо хандаха, ном оршуулха мэтгын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр газар хахалха, нохой худалжа абаха, ехэ уһа гаталха, заһаа бариха, тангариг абаха, һубаг малтаха, хубсаһа эсхэхэ, эрын хэрэгсэл түхөөрхэ, нүүхэ, наһа барагшыне хүдөөлхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, хэрэглэд газашань гаргаха, багшада шаби боложо орохо мэтгэе тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 3-да шэнын 3 (октябрийн 15).

Хүхэгшэн тахья, 4 ногоон мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тахиха, лүн абаха, ваджрын хэрэг бүтээхэ, бурханай шэрээдэ мандал тахиха, модо сабшаха, модоор дарха хэхэ, гэрэй һуури тахиха, гэр бариха, газарай ажал бүтээхэ, модо һуулгаха, мори, сар һургаха, эм найруулха (тахья үдэр найруулан эм аршаан болодог), найман луста мүргэхэ, үргэл үргэхэ, шуһа ханаха, дайсание ба ада шүдхэр дараха мэтгын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр замда гараха, худаг малтаха, хэрэглэд газашань гаргаха, наһа барагшыне хүдөөлхэ, нүүхэ, суглаа зарлаха, түрэй найр хэхэ, үгэлгэ үгэхэ, гуйраншадта юумэ барюулха, ехэ хэрэг эхилхэ, бага үхибүүдые гэрһээ гаргаад ондоо тэбшэнэ эльгэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал (эхэнэрэй үһэ тайража болохогүй), эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 4-дэ шэнын 4 (октябрийн 16).

Улаан нохой, 3 хүхэ мэнгын,

модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, балин шатааха, далага абаха, эм найруулха, буян хэхэ, һайн үйлэ үүсхэхэ, баясхаланай найр хэхэ, бүжэг наада үйлэдэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, үбэлэй тарилга хэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, хубсаһа эсхэхэ, замда гараха, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, юумэ худалдаха, юумэ бүтээхэ, зурхай шудалха, уранай онолдо һураха, агнаха, тэнгэринэртэ мүргэхэ, үргэл үргэхэ, модо һуулгаха, газараа заалгаад, гэрэй һуури тахиха, эм залаха, лусуудта мүргэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ һайн. Харин газар малтаха, абаһанаа бусааха, нүүхэ, суглаа зарлаха, үһээ угааха, худаг малтаха, наһа барагшыне хүдөөлхэ, гэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ сээртэй. Харин бэрийн хэрэг бүтээхэ гэбэл, дасанда айладаха шухала. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бэеын юрэнхы тамир һайжарха.

Гарагай 5-да шэнын 5 (октябрийн 17).

Улаагшон гахай, 2 хара мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр. Маани сахиха, сангарил хэхэ, дасан, субарга, сэргэ бурхан, ном арамнайха, далага абаха, наһа утадхалгын ном уншуулха, бисалгал үйлэдэхэ, аршаанаар бээ арюудхаха, шажанай һайндэр эмхидхэхэ, баярта ушараа тэмдэглэн һайндэрлэхэ, тантрын тарнинуудые уншаха, нарай үхибүү эмшэлхэ, абаһанаа бусааха, ада шүдхэр зайлуулха, хараал сараха, бурханай ном уншаха, үзэг шудалха, ном номнохо, тэрэние шагнаха, эһээбэри тахиха, сор шатааха мэтгын үйлэнүүдтэ энэ үдэр урагшатай байха. Зүгөөр суглаа зарлаха, тангариг абаха, улай гаргаха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдаха, мори урилдаанда хабаадаха, хубсаһа эсхэхэ, бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, модо отолхо, модоор дарха хэхэ мэтгын үйлэнүүдые тэбшэхэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 6-да шэнын 6 (октябрийн 18).

Шара хулгана, 1 сагаан мэнгын, гада һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, номой сахюусанда үргэл үргэхэ, дасан (дуган), субарга, сэргэ бурхан, ном бүтээхэ, наһа утадхалгын ном уншуулха, далага абаха, эм найруулха,

юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, тараг бэрихэ, айраг халааха, хяһа гаргаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, зүүдхэл зүүхэ, буянта һайн хэрэг үүсхэхэ, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбэшье үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тэбшэнэ эльгэхэ, эблэрхэ, хэлсээ хэхэ, улай гаргаха, ном оршуулха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдаха, нүүхэ мэтгын үйлэнүүдые тэбшэлтэй. Бэрийн болон наһа барагшын хэрэгээр дасанда хандаха хэрэгтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, шэг шарайн үнгэ зүһэ һайжарха.

Гарагай 7-до шэнын 7 (октябрийн 19).

Шарогшон үхэр, 9 улаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Бисалгал хэхэ, далага абаха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, тангаригаа болюулаха, эльбэ дараха, түмэрөөр, модоор дарха хэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, замда гараха, буян үйлэдэхэ, мүргэл шүтээнэй зүйлнүүдые бүтээхэ, уран бүтээлэй хэрэг эрхилхэ мэтгын бүхы ханаһан хэрэг һайнаар бээлүүлэгдэхэ зэргэтэй. Гэхэтэй хамта гэрһээ эд зөөри гаргажа, хүндэ үгэхэ, хүнтэй хани болохо, бэри буулгаха, хээрэ нүхэ малтаха, гэрэй һуури тахиха мэтгын үйлэнүүдые тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууяан, тэмсэл болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 8 (октябрийн 20). Дүйсэн үдэр.

Сагаан бар, 8 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, сахюусадта үргэл үргэхэ, амгалан байдалай түлөө ном уншуулха, сан тахиха, модо сабшаха, тангариг болюулаха, агнаха, дасан, субарга мэтгын мүргэл шүтээнэй зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайха, абаһанаа бусааха, улай гаргаха, шэнэ газарта гэр бариха, тараг бэрихэ, айраг халааха, ада шүдхэр номгодохо, эм найруулха, мори һургаха мэтгын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбэшье малгай, хубсаһа эсхэхэ, шуһа ханаха, замда гараха, эд зөөри гэрһээ гаргаха, угаал хэхэ, үхибүү хүлдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрһээ гаргаад, ондоо тэбшэнэ эльгэхэ, мяха шараха, тоһо хайлуулха мэтгэе тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан уга болохо.

БАЯРАЙ ҮГЭ

Хүндэтэ багшанар, һурагшад, нотагаархидни, хани нүхэдни! Улаан зүрхэнэйм доһолтор, сэдхэхэлэйм ханатар хэлээн үгэнүүдыетнай хогодоо һанан гурдан ябахалби. Зэлэ татаһан хонгёо һайхан дуунуудыетнай, хатар наадыетнай мартаха аалши... Зүрхэнэй уяртар хэлээн үгэнүүд шэхэндэм хогол соностожо ябахал даа.

55 жэлэймни ойн баярые тэмдэглэлсэхэнэйтнай түлөө бултангатнай доро дохин, халуун баярые гэр бүлынгөө зүтөө хүргөөд, жэл бүри жэгдэ амгалан, он бүри омог дорюун ябахыетнай хүсэнэб.

Х.Ч. ДАМЧЕЕВА,
Зэдын аймагай Инзагатын
дунда һургуулийн багша.

Зубаландаа газарай эдэе
ургуулагшадта

ӨӨ НЭДӨӨ ҮРЭ НЭ
БЭЛДЭГТЫ

Мүнөө худалдаанда гарадаг үрэнэй үнэтэй болоһон сагта газарай эдэе ургуулагшад өөһэдынгөө хүсөөр һайн шанартай үрэнэ бэлдэжэ, нөөсэлхэ аргатай.

Морхообой үрэнэ абахын тула намарай хуряалгын үедэ бүтэн һайн морхообуудые шэлэхэт. Нэрюун газарта хадагалаад, хабартаа сорт сортоорнь илгахат. Ехэ ута бэшэ морхообуудые тэрэл зандань, харин утанууд сортынхине харин узуурһаань бүхы утын гурбанай нэгэхуби болохоор тайрахат. Эдэ үрэнэнүүдэ һайса гэдэһэн, онгилогдоһон хурьһэн соо һуулгаха юм. Үрэнэнүүдэй үндэһые газарта багса һуулгаад, хажуу тэһэнэнь шоройгоор бүхэлэн барюулха. Тиихэдэ бүүдүн үзүүрэйнь гүлгэдые дарангүй, дүмүүхэнээр, хурьһэнэй дээдэ нюруутай тэгшээр һуулгадаг юм.

Иигэжэ һуулгаһан морхообой үрэнэн 40-45 хоноод сэсэглэдэг. Гол эшын түрүүшын 2-3 халаахануудые үрэнэн болгохоёо орхидог. Харин бусад хажуу бэеын залаахануудые абажа хаяхат. Иимэ түхэлэй ажал зунай туршада 4-5 дахин хэгдэхэ ёһотой. Үрэнэ абахая үлөөһэн һөөгөө модондо барижа уяхат.

Энэ һөөгөө намарын хуряжа абаад, хүсэд эдешэхыень дулаан байрада байлгадаг. Хабарын үрэнэнүүдэ сэбэрлээд тарихат.

Иимэ аргаар свёклын болон редькын үрэнэнүүдые өөһэдөө бэлдэхэ аргатай.

Харин яагаад моргонын үрэнэтэй болохоб? Намартаа, хуряалгын үедэ, эгээ һайнаар эдешэхэ һонгинонуудые шэлэхэт. Нүүлээрнь һайса дулаасуулха шухала. Энэһэй тула 1,5 - 2 һарын туршада 3-10 градус дулаанда байлгадаг. Харин хурьһэнэ һуулгаһаһа һара урид 18-20 градус дулаанда оруудаг юм.

Тарихаһаа урид заахашы һаа гэмэлтэһэн гү, али үбдэһэн һонгинонуудые илгажа хаяхат. Хурьһэнэй гэдэхэтэй сасуу, эртээр һуулгахые оролдохо юм. Һонгинонуудай хоорондоо зай 8-10 сантиметр, 4-6 сантиметр гүнзэгдэ һуулгахат.

Набшаһахануудай ургажа эхилэмсээр һонгинын үрэнэнүүдые үтэгжүүдэтэ. Тиихэдэ дүрбэлжэн метр бүхэндэ 10-15 грамм хүрэхөөр аммиачна сольтэ гү, али мочевинэ оруулжа, һонгинын залаануудые гарахада, дүрбэлжэн метр бүхэндэ 10-15 грамм минеральна үтэгжүүдэ оруулха шухала. Гадна сар үргэлжэ хурьһэнэ дүмүүхэнээр онгилжо, 50-ноогоень түүжэ байха хэрэгтэй.

Т. САМБЯЛОВА
хэблээд бэлдэбэ

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А.Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: С.Д.РИНЧИНОВ (редакторай орлогно), Б.М.Ж.ЖИЖИТОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б.ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентгын ба Правительствоын аппарат), Д.Д.СУИДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Г.Х.ДАШЕЕВА, Ц.Ц.ДОНДОГОЙ, С.Д.ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, В.И.ЛИНГАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ,
Каландаришвилини
үйлсэ, 23, "Буряад үнэн"
газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2
хууданан хэмжээтэй.
Индекс 50901.
Хэлэг 4317.
Хэблэлдэ
тушаагданан саг 17.00.

"Республиканска" типографи" гһын
АО-до газетэ хэблэгдээ.
Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор
бүридхэлдэ абтанхай.
Захаз № 7865.

Редакцини телефонуд: редакторай - 2-50-96, приёмныи - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретарини - 2-50-52, секретариадай - 2-62-62, таһагууд: нийтэ-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнэ-экономическэ - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, сёёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, олонингын хүдэлмэрини ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 2-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонуд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.